

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 33 Volume: 7 Issue: 33

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MECMA'Ü'L-HAVÂS TEZKİRESİNDE ŞAİR VE ESER ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER
EVALUATIONS ON POET AND COMPOSITION IN THE ANTHOLOGY OF MECMA'Ü'L-
HAVAS

Mehmet Nuri ÇINARCI*

Öz

Türk edebiyatının önemli yazılı kaynaklarından olan şair tezkireleri, XV. yüzyıldan başlayarak her yüzyılda edebî malzemenin yoğunluğuna binaen bazen benzer bazen de farklı formlarda kaleme alınmıştır. Bu yönüyle Türk tezkirecilik geleneği içerisinde yazılan tezkireler sadece Anadolu sahasındaki örnekleriyle sınırlanmamış aynı zamanda Türklerin yoğun olarak yaşadıkları İran coğrafyasını da içine almıştır. İran'da Ali Şîr Nevâyî ile başlayan Türk tezkirecilik geleneği İran'da Sâdıkî'nin Mecma'ü'l-Havâs adlı tezkiresiyle devam etmiştir. Sâdıkî, tezkiresinde şairlerin dış görünüşleri yani fiziksel özellikleri, meslekleri, eğitimleri vb. hususlar hakkında ve eserlerinin muhtevası, şairlerin şiirleriyle ilgili sanatsal yaklaşımı gibi özellikler üzerinde değerlendirmeler yapmıştır. Bu çalışmada tezkirecinin şairler ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmeler daha önce şair ve eser üzerine yüzyıllara göre tezkireler üzerinde çalışma yapan Harun Tolasa, Filiz Kılıç ve Pervin Çapan'ın ilgili kitaplarında yer alan başlıklara göre tasnif edilmiştir. Çalışma, Abdürresul Hayyampur'un İran'da neşrettiği ve esas metinle birlikte metnin Farsça tercümesine de yer verdiği "Mecma'ü'l-Havâs, Be-zebân-ı Türkî-i Çağatayî" eserinden hareketle oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, Mecma'ü'l-havâs, Şair, Şiir.

Abstract

Poet anthologies, which are the significant source of written Turkish Literature, have been written down since the beginning of the 15th century and they have been written in different forms in relation to the intensity of the literary material of the age. In this respect, the anthologies written within the tradition of Turkish anthology convention are not limited into the examples found in Anatolia but also it includes geography of Iran where Turks have been densely populated. The convention of Turkish anthology which begins in Iran by Ali Şîr Nevâyî has continued through the anthology of Mecma'ü'l-havâs. In his anthology, Sâdıkî has made remarks on the physical appearances of the poets, their occupations, inclinations, educations and he also has remarked on the contents of their poems and their artistic approach to their works. In this study, anthologists' evaluations on the poets are classified according to the titles in the related books by Harun Tolasa, Filiz Kılıç and Pervin Çapan who have studied before on anthologies based on poets, works and ages. The study is formed on the basis of Abdürresul Hayyampur's work "Mecma'ü'l-Havâs, Be-zebân-ı Türkî-i Çağatayî" which he issued in Iran by presenting Persian language interpretation of the work along with the real text in native language.

Keywords: Anthology, Mecma'ü'l-havâs, Poet, Poem.

Giriş

Şairlerin hayatlarının ve kendilerine ait eserlerin tarih sayfalarına gömülerek kaybolmasını engellemek amacıyla kaleme alınan şüara tezkirelerinin ortak gayesi tezkireye konu olan şairleri tezkireden tezkireye silsile yoluyla aktarma geleneğini sürdürmektir. Hem Osmanlı hem de İran

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi.

sahasında yazılan tezkirelerin mukaddime kısımlarında bu geleneğe sürekli olarak atıfta bulunulur. Köken itibariyle ortaya çıkış temellerini Arap edebiyatından alan tezkire türü sırasıyla Fars ve Türk edebiyatlarında da işlenerek her yüzyılda örnekler ortaya koymuştur. XII. yüzyıl sonlarına kadar Arapça olarak devam eden bu gelenek, müteakip yüzyıldan itibaren yerini Farsça örneklerle bırakmaya başladı (İsen, 2010: 6). Arapça tezkire örneklerinin Fars tezkireleri üzerindeki en büyük etkisi şüphesiz şairlerin tasnifi esnasında kullanılan tabakat yöntemidir. Fars edebiyatının ilk tezkiresi olan Avfi'nin Lübbü'l-elbâb'ında yer alan "Bablar" Câmî'nin Bahâristân'ındaki "Ravzalar" Devletşah Tezkiresi'ndeki "Tabakalar" Sam Mirza'nın Tuhfe-i Sâmi'sindeki "Sahifeler" Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'indeki "Meclisler" ve Sâdikî'nin Mecmâ'ü'l-havâs'ındaki "Mecma'lar" tabakat geleneğinin farklı yüzyıllarda yazılan Fars ve Türk tezkireleri üzerindeki birer yansıması olarak kendini gösterir.

XVI. yüzyıl Anadolu sahasında yazılan tezkire mukaddimelerine bakıldığında Sehî Bey tezkiresinden itibaren Herat ekolü tezkirelerinin Türk tezkirelerine modellik ettiği tezkireciler tarafından da sıkça belirtilir. Bilindiği gibi bu tezkireler Molla Câmî'nin Bahâristân'ı Devletşah Alaüddevl'e'nin Tezkiresi ve Ali Şir Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'idir. Ancak ilk iki tezkireden ziyade İran'da yazılmasına rağmen Türk edebiyatının ilk tezkiresi olan Mecâlisü'n-nefâ'is'in Osmanlı tezkirecilik geleneği üzerinde hem şekil hem de muhteva bakımından çok ciddi bir tesiri vardır. Sehî Bey tarafından kaleme alınan Heşt Behişt tezkiresinin özellikle şekil bakımından Mecâlisü'n-nefâ'is'i örnek aldığı aşikârdır. Ancak Nevâyî tezkiresi sadece Anadolu sahasında yazılan tezkireleri etkilemekle sınırlı kalmamış aynı zamanda kendisinden sonra İran coğrafyasında yazılan tezkireler için de bir model olmuştur. İran'da Mecâlisü'n-nefâ'is'ten hemen sonra Şah Tahmasb'ın kardeşi Sâm Mirza tarafından Farsça yazılan Tuhfe-i Sâmi (y. 1550) adlı tezkirenin mukaddime bölümünde de Nevâyî'nin tezkiresi zikredilir (Sâm Mirza, 1346: 1-2). XVII. yüzyılda İran'da Çağatay Türkçesiyle tezkiresini kaleme alan Sâdikî de tezkire mukaddimesinde eserinin kendisinden önce yazılmış tezkirelerin birer devamı olduğunu şu cümlelerle ifade eder: "*Bu silsile ser-halka-i intizâmı birbiridin üzülmesün diyü ve bu tezkireler ser-rîştesi bozulmasun diyü...*" (Sâdikî, 1328: 3).

Türk edebiyatında Doğu Türkçesi olarak tabir edilen Çağatay Türkçesiyle kaleme alınan tezkirelerden ilki Ali Şir Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'i ikincisi ise Sâdikî-i Kitâbdâr'ın¹ Mecma'ü'l-havâsı'dır. Mecma'ü'l-havâsın ne zaman yazıldığı ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. İsmail Hikmet Ertaylan, Azerbaycan Edebiyat Tarihi'nde eserin 1007/1598 tarihinde telif edildiğini kaynak göstermeden belirtmiştir (Ertaylan, 1928: 177). Haluk İpekten, tezkirenin Sâdikî tarafından 1016/1607-1608 tarihinde külliyatını düzenlediği esnada tezkirenin de bitirilerek külliyata dâhil edildiğini söyler (İpekten, 1988: 88). Buna kanıt olarak da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan ve 1016/1607-1608 istinsah tarihi taşıyan tezkirenin en eski yazma nüshasını gösterir. Muhammed Ali Terbiyet ise Sâdikî'nin eserlerini 1010/1602 tarihinde İsfahan'da bir araya getirerek külliyatını oluşturduğunu ve külliyatın mukaddimesinde hayatı hakkında bilgi verdiğini belirtir (Terbiyet, 1327: 213). Ahmet Kartal da Haluk İpekten'in bahsettiği yazmanın istinsah tarihini veren kıt'adan hareketle kıt'anın Osmanlı Türkçesiyle yazıldığı için başka bir nüshadan istifade edildiğini, bu yüzden tezkirenin 1607-1608 tarihinden daha önce yazıldığını, Muhammed Ali Terbiyet'in Sâdikî'nin eserlerini 1602'de külliyat haline getirdiğini söylemesine rağmen tezkiresini daha önce yazdığını ve bu durumun da İsmail Hikmet Ertaylan'ın belirttiği 1598 tarihinin doğruluğunu güçlendirdiğini ifade eder (Kartal, 2008: 205).

Muhammed Ali Terbiyet'in 1010/1602 yılında İsfahan'da yazıldığını söylediği Sâdikî'nin külliyatı, şu anda Tebriz Milli Kütüphanesi yazmalar bölümünde 3616 numaraya kayıtlıdır. Muhammed Ali Terbiyet'in külliyat ile ilgili verdiği bu bilgilerin doğruluğunu teyit eden en önemli kanıt külliyatın mukaddime bölümünde kullanılan ifadelerdir. Farsça olan bu ifade şöyledir: "*Hicri*

¹ Sâdikî'nin hayatı ile ilgili şu kaynaklardan istifade edilebilir: Dehuda, Ali Ekber (1373, *Lugatname*, Tehran: Müessesesi-İntişarat-ı Çap-ı Danişgah-ı Tehran, C. 9. Gandjei, Turhan (1971), Sâdikî-i Efsâr'ın Türkçe Şiirleri, *Türkiyat Mecmuası*, C. 16, S. 19. Hayyampur, Abdurresul (1327), *Sâdikî-i Kitâbdâr Tezkire-i Mecma'ü'l-havâs Be-zebân-ı Türkî-i Çağatayî*, Tebriz: Çaphane-i Ahter-i Şimal. İskender Beg Türkmen (1317), *Târîh-i Âlem-ârâ-yı 'Abbâsî* (Be-Tashih-i Süheyli Hanmâri), Tehran: Çaphane-i İslamiyye. Kartal, Ahmet (2008), Sâdikî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-havâs İsimli Tezkiresi ve Onda Yer Alan Anadolulu Şairler, *Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Kriter Yayınevi. Nasrâbâdî, Mirza Muhammed Tahir (1317), *Tezkire-i Nasrâbâdî*, (Ba-Tashih-i Vahid Destgirdi), Tehran: Çaphane-i Armağan. Terbiyet, Muhammed Ali (1314), *Dânişmendân-ı Azerbaycan*, Tehran: Matba'a-ı Meclis.

1010 senesinde başkent İsfahan'da bu cüzlerin tertibine başlandı. (... ve ân ferzendân-ı □azîz-tabî□iyyet çün bâz-mândegân-ı bî-himâyet ez-libâs-ı tertîb ü terbiyet □ârî mâned, ber-â-ber in der-sene-i □aşr ü elf-i hicriye der-dârü'l-salatanat-ı İsfahân be-tertib-i in eczâ' şurû□ nemûd.)" (Çınarcı, 2012: 816). Mukaddimedeki bu ifade Sâdıkî'nin külliyyatını oluşturmadan önce eserlerini bitirdiğini ve aslında Mecma'ü'l-havâs'ın da 1010/1602 tarihinden önce yazıldığını ortaya koymaktadır. Külliyyatın başında verilen 1010/1602 tarihi de Tebriz Milli Kütüphanesi'nde bulunan yazmanın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan yazmadan daha eski tarihli olduğunu göstermektedir.

Sâdıkî, tezkiresini yazarken kendisinden önce yazılmış başta Mecâlisü'n-nefâyis olmak üzere Herat ekolü tezkirelerini örnek almış ve tezkiresini buna göre tasarlamıştır. Şekil itibariyle Herat ekolü tezkirelerinde bulunan ve tezkirenin genel çerçevesini çizen mukaddime, tabakalar ve hatime bölümleri Mecma'ü'l-havâs'ta da mevcuttur. Bu açıdan Mecma'ü'l-havâs mukaddime, şairlerin özellikle toplumsal konuları itibariyle tasnif edildikleri şair tabakalarından oluşan 8 mecma' ve hatimeden oluşmaktadır. Sâdıkî, tezkire mukaddimesinde adet olduğu üzere ilkin şiirin erdemini ve mübah bir sanatsal öge olduğunu ispatlamak amacıyla Hz. Peygamber'in bu konuyla ilgili bir hadisine yer verir. "Hazret-i Seyyid veled-i Âdem Muhammed Sallallâhu 'Aleyhi ve Âlihi söz merâtibi beyânında aytupdurlar kim "İnne mine's-şî'ri li-hikmeten ve inne mine'l-beyânî li-sihren" ²(Sâdıkî, 1328: 3). Anadolu sahasında yazılan tezkirelerin önemli bir kısmının mukaddime kısımlarında da tezkirecinin şiir ve şaire dair görüşlerine sıkça rastlanır. Hatta Fars edebiyatının ilk tezkiresi olan Muhammed Avfi'nin Lübâbü'l-elbâbının ilk faslı "şiir ve şairin faziletleri" başlığını taşır (Avfi, 1903: 9). Şiir ile ilgili düşüncelerini açıklayan Sâdıkî, akabinde tezkirenin yazılma sebebini şöyle açıklar: "Li-hazâ hûb-îlâmlık Fûrs nükte-perdâzları ve mergûb-kelâmlık Türk suhen-sâzları bu cemâ'at perîşânlığı cem'iyeti için şâyeste meclisler ve bâyeste mahfiller ârâste vü pîrâste kulupdurlar. Evvelâ Şeyhü'l-İslâmî Nûrâ Abdu'r-rahman Câmî'ning Bahârîstân'ının bir ravzasıdur ve yana Emîr-i Kebîr 'Alî Şîr'ning Mecâlisü'n-nefâyisi'dür ve yana Tezkire-i Devletşâh'dur ve yana Şehzâde-i 'âlem ü 'âlemiyânning Tuhfe-i Sâmi'sidür." (Sâdıkî, 1328: 3).

Sâdıkî, her ne kadar kendi tezkiresini Molla Câmî, Devletşah ve Sam Mirza tezkirelerinin birer devamı niteliğinde olduğunu belirtse de örnek aldığı asıl tezkirenin Ali Şîr Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâyis'i olduğunu mukaddimesinin başka bir yerinde şöyle belirtir: "Ol hazretning nefîs meclisleriga muvaffak sekiz mecma'-ı has mutâbik tüzmeç diler ve Mecma'ü'l-havâs'ga nâm-zed kılmak ister." (Sâdıkî, 1328: 4). Sâdıkî'nin mukaddimedeki bu ifadesiyle tezkiresini 8 kısma ayırdığı ve Nevâyî'nin meclis şeklinde adlandırdığı tabakalara kendisinin mecma' ismini vermeyi tercih ettiği görülmektedir. Mecma'ü'l-havâs'ın Mecâlisü'n-nefâyis'e olan benzerliğini daha açık bir şekilde ortaya koymak amacıyla her iki tezkireyi tabaka numaralarına ve tabaka başlıklarına göre şöyle tablolaştırabiliriz.

Mecâlisü'n-nefâyis	Mecma'ü'l-havâs
1. Meclis: Nevâyî Doğmadan Önce Yaşayan Şairler	1. Mecma': Devrin Sultan Şairleri
2. Meclis: Nevâyî'nin Çocukluğunda ve Gençliğinde Tanıdığı Ancak Tezkireye Yazıldıklarında Ölmüş Şairler	2. Mecma': Şehzade Şairler
3. Meclis: Nevâyî'nin Çağdaşı Olan Şairler	3. Mecma': Türk Saltanatına Mensup Şairler
4. Meclis: Bilgin Şairler	4. Mecma': İran Saltanatına Mensup Şairler
5. Meclis: Horasanlı Mirza Şairler ve Hükümdar Ailesi Şairleri	5. Mecma': Türk ve İran Saltanatlarına Mensup Kişilerin Şair Olan Çocukları
6. Meclis: Horasan Dışında Yaşayan Bilim Adamı ve Şairler	6. Mecma': Sadattan Olan Şairler
7. Meclis: Sultan ve Şehzade Şairler	7. Mecma': Türk Şairler
8. Meclis: Sultan Hüseyin Baykara	8. Mecma': Devrin İran Şairleri

² Şiirin bir kısmı önemli bilgiler içerir, beyan ilminin bir kısmı ise sihir gibi yani etkileycidir.

Mecalisü'n-nefâyis'te her tabakanın girişinde genellikle tabakada hangi şairlerden bahsedileceği ile ilgili kısa bilgi verilir. Sâdıkî de tezkiresinde Nevâyî'nin kullanmış olduğu tabaka başlıklarından hemen sonra bu metodu uygulamıştır. *"Evvelgi Mecma': Selâtin-i rüzigâr zikride kim Etî'u'llâhe ve Etî'ur-resûle ve ûlu'l-emri minkum livâsı şukkasın nesîm-i 'adâlet birle müteharrik kılurlar."* Öte yandan Sâdıkî de Ali Şîr Nevâyî gibi mukaddimesinde şairlerle ilgili bilgi toplarken hangi kaynaklardan istifade ettiğine dair herhangi bir malumata yer vermez. Her iki tezkireci tezkirelerinin bilgi kaynaklarının hangileri olduğuna dair malumatı yeri geldikçe bazı şair biyografilerinde verirler. Ancak hem Herat ekolü tezkirelerinden Bahâristân ve Devletşah tezkireleri hem de XVI. yüzyıl Osmanlı sahası şair tezkireleri mukaddimelerinde ayrıntılı ya da yüzeysel olarak tezkirelerinin bilgi kaynaklarına değinirler³.

Mecma'ü'l-havâs'ta tezkireci yazılı kaynaklardan ziyade sözlü kaynaklardan daha fazla istifade etmiştir. Sözlü kaynakların başında ise şairlerle birebir görüşülerek elde edilen bilgiler gelmektedir. Sâdıkî, tezkiresinde biyografisi hakkında bilgi verdiği şairlerin önemli bir kısmıyla birebir görüşme fırsatı bulmuştur. İlk elden bilgi edinme fırsatı bulduğu bu şairler kimi zaman hocaları kimi zaman ise aynı yerde çalıştığı mesai arkadaşlarından oluşmaktadır. Şiir ilminde hocası addettiği Mîr Sun'î ile olan beraberliğin şöyle belirtmektedir. *"Bu hakirning şî'r ilmide bir delâleti erür. Ekser resâ'il-i zarûri-i şî'rni Mîr hazretleri hudmetide keçirüp erdüüm. Üç il mütecâviz baş bâlînga koyup istrâhat kılduğın mülâhaza kıla almadum."* (Sâdıkî, 1328: 74). Mir Aziz-i Kemançei maddesinde ise Emir Han-ı Türkmen'nin hizmetinde şairle beraber bulduklarını belirterek aralarında geçen küçük bir münakaşadan da bahseder. *"Müşâriün ileyh birle nice zamân Emîr Hân-ı Türkmen mülâzimetide hâcetaş erdüük. Bir mülâzım vâsıtası birle fakîr bile nizâ' kıldı. İrâde kudûret zâhir boldı andak kim nevvâb anı men' kıldılar."* (Sâdıkî, 1328: 285). Şiir ilmini tahsil ettiği hocalarından sadece şiirle ilgili değil aynı zamanda çoğu kez hakkında bilgi edinemediği şairlerle de ilgili bilgi temin etmiştir. Haydar-ı Keliç maddesinde hocası Mir Sun'î'den duyduğu bir anekdotu şöyle aktarır. *"Üstâdımız Mîr Sun'î 'aleyhi'r-rahmedin istimâ' itdüm kim bir kiün visâkımgâ kelîp Emîr Hüsvrev dîvânın bî-edebâne açup ayıtdı kim her nîme kelse cevâb aytur min. Kazâdın bu gazel keldi kim..."* (Sâdıkî, 1328: 297). Yukarıda isimleri zikredilen sözlü kaynakların dışında Sâdıkî, şairin akrabalarından, onu iyi tanıyan yakın dostlarından ya da şairle ilgili toplumda var olan çeşitli bilgilerden de yararlanmayı ihmal etmemiştir. Cünuni-i Kali-puş maddesinde şairin ahlak yapısıyla ilgili Mevlana Helakî'den aldığı bilgilere yer verir. *"Mevlânâ Helâkî-i Hemedânî aleyhi'r-rahmedin istimâ' kıldum kim evvel yigitlik ve hüsvni zamânında hem Kandahâr'da bu yanlığ bî-ser ü pâ ve bî-muzâyaka yârân birle mahsûs ü merbût yürür erdi."* (Sâdıkî, 1328: 287).

Hiç şüphesiz Sâdıkî'nin şairlerle birebir görüşmesine olanak sağlayan en önemli avantajı dönemin farklı devletlerinin himayesinde bulunan şehirlere yaptığı seyahatlerdir. Tezkiresindeki şair biyografilerinde de sıkça seyahatlerinden ve gittiği şehirlerin isimlerinden bahseden Sâdıkî, bu seyahatleri esnasında birçok şairle tanışarak hayatları ve şiirleri ile ilgili bilgi temin etmiştir. Mevlana Tezhibi maddesinde şairin memleketine yaptığı seyahat esnasında şairle aralarında geçen mülâhazayı şöyle nakleder. *"Bu hakîr İsfahân'ga barganda ebnâ-yı cins bolduğın mülâkât vâki' boldı. Bir nice kiün onda erdüük, bir sâ'at ahvâlimizdin gâfil ve hem-râhlığın gâfil bolmadı."* (Sâdıkî, 1328: 239). Sâdıkî, yazılı kaynak olarak, şairlerin kendi eserlerinden ve tarih kıt'alarından yararlanmıştır. Mirza Kasım maddesinde şairin hamse naziresiyle uğraştığını belirterek hamsede yer alan iki ve devrin şahı için yazdığı bir mesnevisinden örnek beyitler alıntılanmaktadır. *"Tab'ı mesnevîga râğıbdur. Hamse tetebbu'ga meşgûl erdi. Hüsvrev ü Şîrîn ve Leylâ vü Mecnûn ve Şehinşeh nâmesin kim şâh-ı cennet-mekân ismîga merkûm kılıpdur. Mütâla'a kılduk. Bu ebyât ol kitâblardındur kim:"* (Sâdıkî, 1328: 138). Mir Cezmi maddesinde ise şairin Sun'î'nin ölümüne düştüğü tarih kaydına yer verir. *"Üstâd Mîr Sun'î vefâtında bu târîhni yahşî aytupdur kim:"* (Sâdıkî, 1328: 86). Yazılı kaynak olarak Sâdıkî, şairlerin kendi eserleri dışında şairler hakkında bilgi veren farklı kaynak olarak sadece Mecâlisü'n-nefâyis'in ismini zikreder. Bu

³ Herat ekolü ve Anadolu sahası şair tezkirelerinin bilgi kaynakları için, "Çınarcı, Mehmet Nuri (2014), Herat Ekolü Tezkirelerinden XVI. Yüzyıl Şu'ara Tezkirelerine Şairlerle İlgili Bilgi Edinme Kaynakları, *Turkish Studies*, Volume 9/3 Winter 2014, Ankara, p. 507-540."

tezkire, onun Nevâyî'nin eserlerini yakından bildiğini ve devrinin Türk şairlerini, şive farkı gözetmeden, takip ettiğini ve bu üç şiveyi de iyi bildiğini açıkça ortaya koymaktadır (Gandjei, 1971: 20). Eyüb maddesinde şairin babasının isminin Ebulbereke olduğu Mecâlisü'n-nefâ'is'teki bilgiye dayandırılır. "Ebu'l-bereke oğludur kim Emîr-i Kebîr 'Ali Şîr Mecâlisü'n-nefâ'is'de ta'rîf kılıpdur." (Sâdikî, 1328: 312).

Anadolu sahasında yazılan XVI. yüzyıla ait ilk tezkire örneklerinin içeriklerine bakıldığında biyografileri anlatılan şairlerin mensubiyet bakımından genellikle başta İstanbul olmak üzere Osmanlı devleti sınırları içerisinde bulunan farklı şehirlerden seçtikleri görülür. Köken itibarıyla Osmanlı devletinin uzak şehirlerine veya İran'a mensubiyeti bulunan şairler ise ancak buldukları bölgeden İstanbul'a ya da İstanbul'a yakın şehirlere (Edirne, Bursa, vs.) geldikleri zaman tezkirelere bahis konusu olmuşlardır⁴. Yine bu tezkirelerde aynı yüzyılda şair kimliği olmasına rağmen Osmanlı dışında bulunan İslam devletlerindeki hükümdarların hayatlarına ve eserlerine yer verilmemiştir. Sâdikî hem Ali Şîr Nevâyî hem de XVI. yüzyıl Osmanlı tezkirelerinden farklı olarak tezkiresindeki şair biyografilerini sadece bulunduğu bölgede yetişen şairlerle sınırlandırmamıştır. Turhan Gandjei'nin de ifadesiyle Sâdikî eserinde siyasi hudutlar ve sülaleler arasındaki ihtilafları bir tarafa bırakarak, Türk dili ve edebiyatını bir bütün halinde ele almış ve Türk dilinin mevcut üç edebi şivesinin şairlerini tanıtarak eserlerinden örnekler vermiştir (Gandjei, 1971: 20). Sâdikî, Safevi şahlarıyla birlikte devrin Osmanlı padişahı Kanuni, Özbek hükümdarları Ubeyd Han ile Abdullah Han ve Babür hükümdarları Hümayun Şah ve Nizam Şah'tan da bahsetmiş, şiirlerinden örnekler vermiştir. Ayrıca devrin Osmanlı şairleri Necati, Baki, Emami, Mirza Mahdum, Ahdi ve Şahkulu Beg'i de tezkiresine almıştır. Tezkireci aynı hassasiyeti tezkiresine aldığı şiirlerin seçiminde de göstermiştir. Tezkirede hem Osmanlı Türkçesi hem Azeri Türkçesi hem de Çağatay Türkçesiyle yazılmış şiirlere rastlamak mümkündür.

1. Tezkirede Şair ve Eser İle İlgili Değerlendirmeler

1.2. Biyografik Bilgi ve Değerlendirmeler

1.2.1. Şairin Kimliği

1.2.1.1. İsim, Unvan, Mahlas, Lakap

Anadolu'da XVI. yüzyılda ortaya çıkarak XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da eser veren şair tezkirelerinde şairlerin önemli bir kısmının isimleri için "namı, ismi, nam-ı nâmîleri, ism-i şerifleri" gibi sıfatlar kullanılarak esas isimlerine yer verilmiştir. Mecma'u'l-havâs'ta ise şairin tezkirede biyografisini temsil eden başlık ismi verildikten sonra esas isminin ne olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Sâdikî'nin tezkiresinde uyguladığı bu metodun benzerini Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'inde de görmek mümkündür. Nevâyî de tezkiresinde şairlerin esas isimlerinin ne olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemiş sadece tezkirede şairin biyografisine başlık olan isimle yetinmiştir. Muhtemelen Sâdikî de Nevâyî tezkiresinde gördüğü bu kullanımı kendi tezkiresinde aynen uygulamıştır.

Sâdikî, genellikle tezkiredeki şairlerin mahlaslarıyla ilgili bilgi verirken ayrıntıya girmeden sadece şairin kullandığı mahlası verir. Şah İsmail-i Sani maddesinde, "Ol hazretning aksâm-ı şî'rde yahşi barur erdi. 'Adilî tahallus kılurlar.'" (Sâdikî, 1328: 11). Abdullah Han Özbek maddesinde, " 'İvaz Gazi tahallus kılıpdur.'" (Sâdikî, 1328: 16). Kanuni Sultan Süleyman maddesinde şairin mahlasını belirttikten sonra bu mahlası hangi sebepten aldığına dair fikir yürütür. "Muhibbî tahallus kılurlar. Gâlibâ Şâh-ı cennet-mekân ve ol pâdişâh mâbeynide külfet ülfetga ve 'adâvet muhabbetga müncer bolganda bu tahallusnu ihtiyâr kılmış bolgaylar." (Sâdikî, 1328: 14). Mevlana Mir Ali maddesinde şairin özellikle kıt'alarında iki mahlas kullanmayı tercih ettiğini ifade eder. "Köp şikeste-nefs ve halik kişi ermiş kim bâ-vücûd-ı üstâdlık kıt'alarında 'Ali El-kâtib ve Fakîr Mîr 'Ali bitimekni iltizâm kılur." (Sâdikî, 1328: 89). Gazali-i Canbek maddesinde benzer mahlası kullanan başka bir şairin de olduğu ve şairlerin kendi aralarında yaptıkları bir anlaşmayla en

⁴ Âşık Çelebi ve Gelibolulu Mustafa Ali, tezkirelerine görevleri icabı gittikleri şehirlerde bulunan şairleri de almışlardır.

güzel gazeli yazanın bu mahlası kullanacağına karar verdikleri belirtilir. “*Mevlânâ Gazâlî birle tahallus şerâketi üstide nizâ’ kılup karâr olundu kim bir gazel aytsun. Yahşi aytsa tahallus ber-karâr bolsun ve illâ terk tutsun. Fî’l-vâki’ gazelni hûb aytdı.*” (Sâdikî, 1328: 181). Rami-i Ordubadi maddesinde şairin mahlasını hocası Mevlana Vahşi’den onun ceylanını beslediği için aldığı söylenir. “*Mevlânâ Vahşi-i Yezdî’ning matlûb şâkirdi erdi. O yanglıĝ Vahşi gazâlnı râm kılduĝıdın bu tahallusnı havâle aytupdurlar.*” (Sâdikî, 1328: 232). Kameti-i Gilani ve Mevlana Müşki’nin ise mahlaslarını fiziksel özelliklerinden dolayı aldıkları görülür. Kameti-i Gilani maddesinde, “*Tahallusınnıĝ öziĝa köp nisbeti bar. O yanglıĝ tavîlü’l-kâme kişi bâ-vücûd-ı seyâhat hiç vilâyetde körmeydürmen.*” (Sâdikî, 1328: 236). Mevlana Müşki maddesinde, “*Bir mikdâr siyâh çerde bolduĝıdın bu tahallusnı ihtiyâr kılupdur.*” (Sâdikî, 1328: 237).

Tezkiredeki şairlerin sosyal hayattaki temel sıfatlarından sayılan lakapların kullanımı mahlaslar kadar fazla değildir. Lakaplarla ilgili verilen bilgiler de mahlaslar kadar kısa ve nettir. Şairlerden sadece Mehdikuli Sultan, Rüstem Beg, Şahkuli Beg ve Mevlana Kevseri’nin kullandıkları lakaplara yer verilmiştir. Mehdikuli Sultan maddesinde, “*Kadurkaludur. Bu lafz bile meşhûr erür.*” (Sâdikî, 1328: 35). Rüstem Beg maddesinde, “*Köse Rüstemge meşhûrdu.*” (Sâdikî, 1328: 37). Mevlana Kevseri maddesinde, “*Mahmûd pey-revleri ol onu Halîfe okurlar erdi.*” (Sâdikî, 1328: 280). Şahkuli Beg, “*Karpaoĝli meşhûr erür.*” (Sâdikî, 1328: 118).

1.2.1.2 Mekân (Şairin Doğduğu, Bulunduğu, Öldüğü Yerler)

Tezkirelerde mekân denildiğinde akla ilk gelen, şairin coğrafi mekânı, çevresi, doğduğu, bulunduğu ve yerleştiği yerdir (Kılıç, 1998: 25). Ancak tezkireci için mekân olgusunun öncüllüğünü sağlayan temel etken ilkin şairin doğum yeri, akabinde ise öldüğü yerin isimlerini vermektir. Mecma’ü’l-havâs’ta ağırlıklı olarak ilk etapta şairin doğum ile ölüm yerleri kısa ve net bir şekilde belirtilir. Mevlana Haydari maddesinde, “*Tebrîzliĝdur.*” (Sâdikî, 1328: 217). Mevlana Rızayi maddesinde, “*Meşhed-i mukaddesdindir.*” (Sâdikî, 1328: 250). Lisani maddesinde, “*Tebrîz’de fevt boldı.*” (Sâdikî, 1328: 135). Suseni Beg maddesinde, “*Dîvânü nâ-tamâm kalup belde-i tayyibe-i Hemedân’da ‘âlemĝa vedâ’ kıldı.*” (Sâdikî, 1328: 236). Doğum ve ölüm yerleri dışında şairlerin hayatlarında vuku bulmuş kimi önemli olaylar neticesinde ikamet ettiği yerle terk ederek yaşantısına yeniden devam ettiği yerle ilgili de bilgi verilir. Gazali-i Meşhedi maddesinde, “*Şâh-ı cennet-mekân zamânıda bir rede iftirâsı birle mütevehhim bolup celâ-yı vatan ihtiyâr kıldı. Hindĝa barup Ekber Pâdşâh kaşıda makbûlü’l-kavl boldı. Öz sa’yidin ziyâde ri’âyet tapdı.*” (Sâdikî, 1328: 127). Kelb Ali maddesinde, “*Tebrîzning mukarrer fâzullarındur... Tebrîz katli’amundın songra Gîlânĝa barup Han Ahmed Pâdşâh’nung killet-i iltifâtıdın dil-gîr bolup kinâye birle bu matla’nı münâsib ve hoş-tab’âne aytupdur.*” (Sâdikî, 1328: 235). Şehzade biyografilerinin anlatıldığı mecma’da Safevi devletinin başkentinde bulunan bazı şehzadelerin tecrübe kazanmak maksadıyla yönetici olarak görevlendirildikleri şehirlerin isimlerine de yer verilmektedir. Sam Mirza maddesinde, “*Horasan vilâyetide fermân-fermây erdi.*” (Sâdikî, 1328: 23). Bediüzzaman Mirza maddesinde, “*İller Sistân saltanatı ol hazretĝa mercû’ erdi.*” (Sâdikî, 1328: 26). Bilindiği gibi Sâdikî, tezkiresindeki şairlerin önemli bir kısmıyla seyahatleri esnasında birebir görüşmüştür. Tezkireci bazı şair biyografilerinde şairlerle görüştüğü yerlerin isimlerini de verir. Baki maddesinde, “*Haleb şehride şeref-i mülâkâtıĝa müşerref bolduk. Gâhî yok kim ekser evkât bu hakîr birle turfe zerâfetler kılur erdi.*” (Sâdikî, 1328: 115).

Mecma’ü’l-havâs’ta bazı şairlerin yaşadıkları şehirlerin isimleri verilirken şairin aslen buralı mı olduğu yoksa sonradan mı geldiği ile ilgili net bir bilgi verilmez. Kasım Beg maddesinde, “*Kirmân emîr-zâdeleri arasıda bu yanglıĝ âdemî-veş ü nîkû-nihâd ü hâtem-şîve yigît az vâki’ bolupdur.*” (Sâdikî, 1328: 44). Şairlerin çeşitli vesilelerle devrin önemli kültür ve ticaret merkezlerine yaptıkları seyahatler esnasında ziyaret ettikleri şehirlerin isimleri de zikredilir. Mir Necdi maddesinde, “*Hind’ĝa mükerrer barup kelüpdür. Sefer-kerde vü âzmûde kişidür.*” (Sâdikî, 1328: 98). Şairlerin yaşadıkları veya doğdukları yerin kesinliği, bilinmezliği ve halen o şehirde bulunup bulunmadıkları ile ilgili net tespitleri mevcuttur. Mir Kurbi maddesinde şairin yaşadığı yerin belli olmadığı söylenir. “*Mesken-i me’lûfu ma’lûm imas.*” (Sâdikî, 1328: 84). Mirza Sadık maddesinde şairin o devirde yaşadığı yerle ilgili bilgi verilir. “*Ordubâdlıĝdur... Şâh-ı cennet-mekân zamânıda Meşhed-i mukaddesĝa bardı... El-hâl derler kim Deken’dadur.*” (Sâdikî, 1328:

90). Mevlana Ayani maddesinde ise şairin mensup olduğu şehir ile ilgili yanlış bilgisini şairle görüştüğünden sonra düzeltir. *"Fakîr bu onı yurdın burundın burun Râzîliğ işitür erdüüm. Mülâkât bolgandıñ sonra aytdı kim Herîliğ min ve yana yârândın böyle istimâ' olundu."* (Sâdıki, 1328: 230). Şairlerin eğitim hayatları için buldukları şehirlerle ilgili sadece Mir İbrahim ve Mirza Bakır maddelerinde bilgi verilir. Mirza Bakır maddesinde, *"Meşhed-i mukaddes'de tahsîlga meşgûl erdi."* (Sâdıki, 1328: 241). Mir İbrahim maddesinde, *"Evâyil-i hüsnide tahsîl için Hemedân'ga keldi."* (Sâdıki, 1328: 91). Sâdıki, nüfus yoğunluğu bakımından yerleşim yeri itibariyle tezkiresini sadece büyük şehirlerde yaşayan şairlerle sınırlandırmamış aynı zamanda belde ve hatta köylerde yaşayan şairlerin dahi biyografilerine yer vermiştir.

1.2.1.3. Zaman

Tezkirelerde zaman olgusu genellikle şairin doğum ve ölüm tarihlerini ve bilhassa ölüm tarihini vermek üzerine kurgulanır. Anadolu sahasında yazılan şair tezkirelerine bakıldığında tezkirecilerin çok sık olmamakla beraber biyografilerini aktardıkları şairin doğum tarihine yer vermeye çalıştıkları, ancak diğer yandan şairlerin önemli bir kısmının ölüm tarihlerine yer verdikleri görülür. Her şair için üzerinde önemle durulan husus, şairin ölüm hadisesidir (Çapan, 1993: 91). Tezkirelerdeki zamanla ilgili tespit şekilleri ise kronolojik zaman, kişi ve olayların adlarıyla anılan zaman ve şairin hayatı ile yakın çevresine dayalı zaman şeklindedir. Mecma'ül-havâs'ta şairlerin ölüm ya da doğum tarihleriyle ilgili ay ve yıl ifade eden hiçbir tarihe rastlanmaz. Sadece Mir Cezmi maddesinde şairin Mir Sun'î'nin ölümüne düştüğü tarih kıtasına yer verilir. *"Üstâdımız Mîr Sun'î fevtide bu târîhni yahşî aytupdur kim."* (Sâdıki, 1328: 86). Sâdıki'nin tezkiresinde bu tarz bir uygulamaya yer vermesini iki sebebe bağlayabiliriz. Bunlardan ilki tezkiresine aldığı şairlerin önemli bir kısmının hayatta olması ikincisi ise isim ve lakap bahislerinde olduğu gibi kendisine Ali Şîr Nevâyî'nin tezkiresini örnek almasıdır. Nitekim Mecâlisü'n-nefâyis tezkiresinde Nevâyî, sadece yıl olarak Mevlana Yahya-i Sibeki, tarih kıtası olarak da Şeyh Azeri ve Mevlana Katibi'nin ölüm tarihlerine yer vermiştir.

Bunun dışında Sâdıki, şairlerin ölüm tarihlerini çoğunlukla onların yaşadıkları devirde vuku bulan önemli tarihi olaylarla ilişkilendirerek aktarmaya çalışır. Murad Beg maddesinde, *"Sultân Hamza Mîrzâ -tabe serahu- Sebzevâr'nu muhâsara kılğanda ol Hulefâoğlu eligide maktûl boldı."* (Sâdıki, 1328: 78). Hoştab'-ı Bali maddesinde, *"Esterâbâd'da Bedirhân rikâb-ı zafer-intisâbıda Türkmen eligide maktûl boldı. Cesedi hem zâhir bolmadı."* (Sâdıki, 1328: 124). Yalnızca Mir Sun'î maddesinde şairin yaşı belirtilir. *"Sinn-i şerîfi hem toksanga yakın erdi."* (Sâdıki, 1328: 74). Şah Tahmasb maddesinde hükümdarın sürmüş olduğu saltanatın süresi ve bu saltanatın belirli dönemlerinde devlet politikasında nasıl bir yol izlediği ile ilgili bilgi verilir. *"Ellig üç yıl pâdşâhlığ taht-gâhu üstide mütemekkin erdi. Evâyil-i saltanatıdın evâsıt-ı devoletigaça her kişverga kim râyet-i zafer âyetin müteveccih kıldı. Hiç pâdşâh ve pâdşâh-nişân muvâcehe bola almadılar ve eger bolsalar erdi mağlûb bolur erdiler. Evsât-ı pâdşâhlığıdın intihâ-yı saltanatigaça mesned-i vilâyetde tekye kılup Hind ü Rûm muâ'rızları öz ayağları bile dergâh-ı hümayûn penâhğa mülteci bolur erdiler."* (Sâdıki, 1328: 7).

1.2.1.4. Soy, Aile ve Akralılık

Tezkirelerde şairlerle ilgili verilen elzem bilgilerden biri de soy, aile ve akrabalığa dairdir. Tezkireci, şairin soyu ve akrabaları ile bilgi verirken temel hareket noktası babadır. Yani bir anlamda aile ve soy annenin akrabalık ilişkilerinden ziyade baba merkezli bir dayanak noktası oluşturur. Bunun temel sebebi ise tezkirecinin yetiştiği ortam itibariyle ataerkil aile yapısına sahip bir toplumdandır. Mecma'ül-havâs'ta şairin akrabalık ilişkileri tanıtılırken evvela kimin oğlu olduğu ile ilgili açıklama yapılır. Şah İsmail-i Sani maddesinde, *"Şâh-ı cennet-mekânıñ erşed evlâdı erdi."* (Sâdıki, 1328: 10). Muhammed Paşa maddesinde, *"Yemen Beglerbegisi İskender Paşanınğ halef evlâdıdır."* (Sâdıki, 1328: 33). Şairin babasının isminin zikredilmediği durumlarda kimin kardeşi olduğu belirtilir. Mir Aziz-i Kemançei maddesinde, *"Üstâd Zeytûn kim öz zamânıñ Eflatun'u erdi dirler kim inisidir."* (Sâdıki, 1328: 285). Mir Halil maddesinde, *"Mîr İbrâhim kâdı-zâde-i Hemedân karındaşıdır kim bu zamânda ehl-i 'ulûm Mîr hazretlerini a'lam-ı 'ulemâ tutarlar."* (Sâdıki, 1328: 93). Han Mirza ve Mevlana Malik-i Deylemi

maddelerinde şairlerin mensup oldukları soyların isimleri verilir. Han Mirza maddesinde, "Ma'sûm Beg-i Safevî hülâsa'-i dâdmânudur." (Sâdikî, 1328: 63). Mevlana Maliki-i Deylemi maddesinde, "Deylem Kazvîn'ning bir uluğ ekâbirleri ismi erür. Özi nihâyetdin mütecâviz Müselmân ü halîk ü mihr-bân kişî erdi." (Sâdikî, 1328: 208).

Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin aileleri ve mensup oldukları soyla alakalı bilgilendirmeler genellikle şairin babasının ismi zikredilerek ortaya konur. Öte yandan tezkireci için bu tarz bir uygulamanın temel şartı ismini zikrettiği kişinin toplum nezdinde tanınıyor olmasına dayanır. Şairin babası ismi bilinmeyen, insanlar tarafından tanınmayan biriyse adından bahsedilmez. Tezkirecinin bu durumdaki temel ölçütü tanınmışlık olduğundan şair, çoğu defa toplumda itibar sahibi ve herkesçe tanınan bir akrabasının ismi verilerek ona olan yakınlığıyla ilişkilendirilir. Tezkireci bu hususu irdelerken ismini verdiği akrabanın şairin ne kadar yakını olduğuyla ilgilenmez. Onun için önemli olan şairin akraba olduğu kişinin toplumda seçkin bir statüye sahip olmasıdır. Mir Muhammed Mümin maddesinde şairin ailesi ile ilgili bilgi dayısıyla olan akrabalığı irdelenerek belirtilir. "Mîr Fahrü'd-dîn-i Simâkî hâher-zâdesidür kim a'lam-ı 'ulemâ-yı zamân erdi." (Sâdikî, 1328: 78). Kasım Beg Rağmi maddesinde, " 'Alîkulî Hân-ı Herât Begler-begisi perdeğîlerinin karındaşıdır." (Sâdikî, 1328: 121). Muhammed Emin Sultan maddesinde şairin Şah İsmail-i Sani ile olan yakınlık derecesi ifade edilmeden sadece akraba olduğu ifade edilir. "Vâlidisi cânibidin Şâh İsmâ'îl-i Sâni-i magfûrga karâbeti bar." (Sâdikî, 1328: 31).

1.2.1.5. Evlilik ve Çocuk Durumu

Tezkirelerde şairlerin evlilik ve çocuk durumlarıyla ilgili verilen bilgilerin son derece az olduğu görülür. Bunun temel sebepleri ise tezkirecinin elinde bulunan kısıtlı imkânlar ve İslam'da yer alan inanç esaslarının belirlediği mahremiyet ölçüleridir. Şairlerle ilgili bilgilerin çoğunu seyahatleri esnasında toplayan Sâdikî için bu mevzu ile ilgili bilgi edinimi şartların sağladığı olanaklar çerçevesinde çok daha zor gibi görünmektedir. Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin evlilikleri ya da sahip oldukları çocuklar ile ilgili doğrudan doğruya aktarılan bir bilgi söz konusu değildir. Sadece üç şairin biyografisinde şairlerin dönemin bazı devlet adamlarının eşlerinin kardeşleri oldukları vurgulandığı için en azından evli oldukları bilgisi elde edilir. Kılıç Beg maddesinde, "Dârü'l-hilâfe-i Bağdâd'da dîvân kâtibi Feraşşâd Çelebi hâher-zâdesi erdi." (Sâdikî, 1328: 127). Kasım Beg maddesinde, " 'Alîkulî Hân-ı Herât Begler-begisi perdeğîlerinin karındaşıdır." (Sâdikî, 1328: 121).

1.2.1.5. Vefat Kaydı

Tezkirelerde, doğum hadisesinin aksine şairlerin ölüm tarihleri, ölüm yerleri, ölüm şekli ve sebepleri, mezarının yeri, vefat anındaki son mesleki durumları imkânlar ölçüsünde aydınlatılmaya çalışılmıştır (Kılıç, 1998: 142). Şairlerin ölüm tarihleriyle ilgili saptamalar kimi zaman yıl esaslı tespitlere dayandığı gibi bazen de tarihte vuku bulmuş bir olay ya da tarih kıtalarıyla ifade edilir⁵. Ancak tezkirelerde şairin ölüm tarihi kadar nasıl neden ve nerde öldüğü ile kabirlerinin nerde bulunduğu hakkında sıkça bilgi verilen konulardan biridir. Bazı şairlerin ölümle ilgili bahsedilirken ayrıntıya girilmeden sadece "vefat etti, âleme veda etti, hayata gözlerini yumdu" şeklinde ifadeler yer verilir. Muhteşem-i Kaşani maddesinde, "Kâşân'da 'âlemni vedâ' eyledi." (Sâdikî, 1328: 148). Mevlana Âlimi maddesinde, "Darü'l-fazl-ı Şîrâz'da sâkin erdi hem ol yerde cihânnı vedâ' kıldı." (Sâdikî, 1328: 244-245). İkinci mecma'da biyografileri verilen şehzade şairlerin ölümleri genellikle iktidar çekişmesi sebebiyledir. Elkas Mirza maddesinde "Ser-keşliğ ve sâhib-i dâ'iyeliğdin Rûm'ga barup Sultân Süleymân hünkârdın çerig alup Şâh-ı cennet-mekân üstige keldi. Baht yârı ve devlet yâveri bolmayup giriftâr boldı. Kahkaha kurganıda şâh-bâz-ı hayâtı beden burcıldım pervâz kıldı." (Sâdikî, 1328: 22). Sultan Hüseyin Mirza maddesinde, "Şâh İsmâ'îl-i Sâni sarsar-ı gazabı şehzâdeler berg-rîz-i hayâtları sebebi bolganda ol mîrzânın gonça-i gülîstân-ı nev-civânlığı pejmürde boldı." (Sâdikî, 1328: 26). Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin ölüm sebepleri arasında katledilerek öldürülmeleri önemli yer tutar. Hoştab'-ı Bali maddesinde,

⁵ Şairlerin ölüm tarihleriyle ilgili malumat "Zaman", ölüm yerleriyle ilgili malumat ise "Mekân" başlıkları altında verildiğinden vefat kaydında sadece şairlerin ölüm şekilleri, ölüm sebepleri ve mezar yerleri gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

“Esterâbâd’da Bedirhân rikâb-ı zafer-intisâbıda Türkmen eligide maktûl boldı.” (Sâdıķı, 1328: 124). Mevlana Nesri maddesinde, “Gâlibâ kim i’tikâdı şe’âmetidin Muhtâr Sultân Şerefü’-d-dîn oğlı eliginde nâ-bûd boldı.” (Sâdıķı, 1328: 294). Kimi şairlerin ise doğdukları şehirden çeşitli sebeplerle ayrıldıkları ve gittikleri şehirde vefat ettikleri belirtilir. Örfi maddesinde, “Âhir vaktide Hind’ga ‘azm kilup bir niçe eyyâm anda dahi bolup âhir Lâhor’da fevt boldı.” (Sâdıķı, 1328: 150).

Mecma’ü’l-havâs’ta şairlerin kısmen doğum yerleri belirtilmesine rağmen önemli bir kısmının öldükleri yer hakkında bilgi verilmeye çalışılır. Bazı şairlerin ise ölüm yerleri verildikten hemen sonra kabirlerinin bulunduğu yer hakkında da bilgi verilir. Lisani, Mevlana Helaki ve Mevlana Zamiri’nin hem vefat ettikleri şehir hem de mezarlarının buldukları yer belirtilir. Mevlana Helaki maddesinde “Yana Hemedân’da fevt bolup mezârı Şâh-zâde ‘aleyhi’t-tahiyye ve’s-selâm asitânesidedür.” (Sâdıķı, 1328: 172).

3.1.2. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum

3.1.2.1. İlmi Durum ve Seviye

Tezkirelerde şairlerin biyografileri aktarılırken tezkirecilerin şairlerde bulunmasını arzu ettikleri temel niteliklerden biri de ilimdir. İlim sahibi şairlerden bahsedilirken tezkirecilerin daha övgü dolu sözler kullanmaları bu nedenledir. Bir anlamda Fuzulî’nin şiir için ilmin gerekliliğini tezkirecilerin de şairler için istediklerini söylemek yanlış bir saptama olmaz. Kendisini devrin aydınlarından gören Sâdıķı de tezkiresinin muhtelif yerlerinde tahsil etmiş olduğu ilmi ve kimden tahsil ettiğine dair bilgiler verir. Mir Sun’i maddesinde şiir ilmini ondan tahsil ettiğini ve şiirle ilgili kendisinden çeşitli risaleler okuduğunu belirtir. “Bu hakîrning şi’r ‘ilmide bir delâleti erür. Ekser resâ’il-i zarûrî-i şi’rni Mîr Hazretleri hudmetide keçürüp erdüim.” (Sâdıķı, 1328: 74). Kaynakların Sâdıķı ile ilgili ittifak ettikleri önemli noktalardan biri de onun resim sanatındaki kabiliyetidir. Nitekim kendisi devrin önemli kişilerinin portrelerini yapmasının yanı sıra resim sanatının nasıl icra edilmesi gerektiği ile ilgili *Kanûnü’s-Süver* adında manzum bir risale kaleme almıştır. Devrin önemli nakkaşları arasında yer alan Muzaffer Ali’den nakkaşlığa ait dersleri aldığını yine bu madde de şöyle ifade eder: “Bu hakîrning nakkâşlık fennide üstâdı erür. Envâ’-ı hüner bile ârâste kişi erdi.” (Sâdıķı, 1328: 255). Sâdıķı’nın şiir ilmi dışında şairlerde bulunan ve övgüyle bahsettiği güzel sanatların diğer iki önemli kolu ise resim ve musikidir. Şah Tahmasb’in nakkaşlık sanatının inceliklerini çok iyi bildiğini ve devrin sanatçılarının tamamladıkları eserleri şaha göstererek şahın onayını aldıklarını belirtir. Şah Tahmasb maddesinde, “Nakkâşlık ve tasvîr fennide olça mâhir erdi kim kitâb-hânede bolgan ser-âmed üstâdlar rakam kılduğları nîmeleri ol padşâh salâh islâhıga yetkürmeseler itmâmıga şurû’ kıla almas erdiler.” (Sâdıķı, 1328: 8). Mesib Han maddesinde şairin musiki ilmini çok iyi bildiği hatta kimi bestelerinin meşhur olduğu vurgulanır. “Musîķi ‘ilmide köp mâhir erdi. Tasnişleri meşhûr erdi.” (Sâdıķı, 1328: 29). Yine musikinin bir parçası olan çalgılar ve çalgıların icrası ile ilgili de şairlerin bilgisine değinir. Gazi Giray Han maddesinde, “İlm-i edvârnu hûb bilür. Aksâm-ı saznu kuvvetdin fi’lga keltürdür.” (Sâdıķı, 1328: 19). Sultan Muhammed Hudabende’nin ise her üç ilme vakıf olduğu belirtilir. “Nakkâşlık fenni ve şi’r âdâbı ve mûsîķi istilâhudın köp sâhib-vükûf ü bâ-haber erdi.” (Sâdıķı, 1328: 9).

Mecma’ü’l-havâs’ta şairlerin sahip oldukları diğer ilimler ise kimya, fizik, astronomi, astroloji, siyakat, felsefe, muamma, tıp ve mimarlıktır. Bazı şairler bu ilimlerden birkaçını icra ederken bazıları ise sadece tek bir ilimle iştigal etmişlerdir. Han Ahmed Padişah birçok ilme sahip şairlerden biridir. Han Ahmed maddesinde, “Mûsîķi ve hikmet ve he’yet ‘ulûmun bilür ve aksâm-ı saznu hem yaman çala almas. Şi’ri hem bu yanglığ erür.” (Sâdıķı, 1328: 12). Mir Ebu Turrab ise sadece tıpla ilgilenmiştir. “Belde-i tayyibe-i Hemedân’da tebâbetga meşgûl erdi.” (Sâdıķı, 1328: 79). Sâdıķı, ilim tahsil ettiği hocaların isimlerini zikretmekle beraber kendisinin yetiştirdiği şairlerden ve hangi ilimleri öğrettiğine dair bilgi de verir. Mir İbrahim maddesinde şairle Hemedân’da karşılaştıklarını ve kendisine şiir ile nakkaşlıkla ilgili rehberlik ettiğini belirtir. “Evâyl-i hüsnide tahsil için Hemedân’ga keldi. Âhirde bu hakîr bile iltifât tapıp nakkâşlık ve şi’r ser-vaktıga tüşdi. Az vaktde köp tahsil kilup âbâdân nakkâş ve maktûl şâ’ir boldı.” (Sâdıķı, 1328: 91). Gazali-i Meşhedi maddesinde şairin on altı cilt kitap yazdığı söylenmesine rağmen kitapların

hangi ilim dalıyla ilgili oldukları belirtilmez. “Dirler kim on altı cild kitâb tasnîf kıldı. Bunlar cem’iyyet hâtırdın ırağ ermes.” (Sâdıki, 1328: 137). Fuzuli maddesinde ise şairin müspet ilimlerle iştiğal ettiği aynı zamanda Türkçe, Arapça ve Farsça kelama hâkim olduğu ifade edilir. “Fi’l-vâki’ hiç kişige bu isti’dâd sa’âdeti el birmeyipdür kim Türkî vü Fârsî vü ‘Arabî kelâmıga bu yanglığ kâdir bolgay.” (Sâdıki, 1328: 102). Hangi ilim ya da ilimlere vakıf olduğu belirtilmeyen şairlerde ise “ilminde eşsiz, müspet ilim sahibi, ilim sevdalısı, maharet sahibi” şeklinde ortalama ifadelere yer verilir. Hacı Efdal maddesinde, “Ulûm-ı zâhiri iktisâbıda emsâl ü akranıdın mümtaz erdi. Şi’rde tab’ı ziyâde hûbdur.” (Sâdıki, 1328: 43). Şeyh Bahaüddin Muhammed maddesinde, “Öz zamânının efdali ve öz devrânının ekmelidir. Cemî’-i ‘ulûm-ı zâhiriğe mâhir ve tamâm fünûn-ı ‘acibe vü garîbede kâdirdür.” (Sâdıki, 1328: 40).

3.1.2.2. Meslek, Mevki, Geçim Durumu

Şairlerin biyografileriyle alakalı olarak tezkireciler, bütün şairler için olmasa bile önemli bir kısmının meslekleri ve geçimlerini sağladıkları işler hakkında bilgi verirler. Mecma’ü’l-havas’ta da çoğu şairin iştiğal ettiği mesleğin ismi verilmiştir. Tezkirede geçen meslekleri, icra edildikleri yer ve konuları itibariyle ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki devlet himayesinde bulunan kurumlarda, belli bir maaş karşılığında yapılan işlerdir. Bunlar, defterdarlık, müsteşarlık, divan hizmetçiliği, okul yöneticiliği, kütüphane memurluğu, valilik, vezirlik, muhtesiplik, şeyhülislamlık, kâtiplik, kitâpdârılık, silahtarlık, bekçibaşılık, sofracılık ve lalalıktır. Devlet himayesinde bulunmayan ve şairlerin kendi emek ve sermayeleriyle kurdukları işler ise; kaşıkçılık, tuhafiyecilik, hattatlık, aktarlık, çizmecilik, saraççılık, kılıç yapımıcılığı, aşçılık, sarrafılık, berberlik, sırmacılık, buz satıcılığı, kuşçu eldiveni dikiciliği, bakırcılık, ütücülük, ayakkabı satıcılığı, ticaret, bıçakçılık, tabiplik, çiçekçilik, hatiplik, hakkaklık, kuyumculuk, basmacılık, esnafılık ve çömlükçüklüktür.

Tezkirede şairlerin mesleki konularıyla ilgili en çok değinilen nokta belli bir zaman diliminden sonra kimi şairlerin iştiğal ettikleri mesleği çeşitli sebeplerden dolayı değiştirmeleri mevzudur. Mevlana Tavfi maddesinde şahsın şair olmadan önce saraççı olduğu ancak şair olduktan sonra kimyagerlikle ilgilendiği zikredilir. “Şâ’irliği bolmaduğudın burun sarrâclık şuğlığa iştiğâl körgüzür erdi... Belde-i Lâhicân’da Mevlânâga uçur keldük. Evkâtın kimyâgerliğga sarf kılur erdi.” (Sâdıki, 1328: 169-170). Murad Beg maddesinde ise şairin önceleri saltanat idaresindeki işlerle ilgilendiğini fakat hem afyona olan bağımlılığından hem de talihinin ters gitmesinden dolayı bu işleri bırakarak kaşık yapımıcılığıyla uğraştığı belirtilir. “Sipihri-kec-reftâr ve müdâvemet-i tiryâk pertevîdın umûr-ı saltanatnı kaşık-terâşlıkga karâr birüp erdi.” (Sâdıki, 1328: 67). Mevlana Reşki maddesinde ise şair yaptığı işten dolayı küçümsenir. “Alâka-bendliğ fennide akrân ü emsâldin ser-âmed erdi ve illâ bî-nihâyet levend ü herze-kerd ü bî-bâk ü bed-nefs erdi ve li-hazâ Dârü’l-saltana-i Tebrîz’de ‘ases-başılığ ihtiyâr kılur. Ecâmire ve evbâş az künde köp rüsöyâlık bile cezâsıga yitkürdiler.” (Sâdıki, 1328: 196).

3.1.3. Kişilik Yapısı ve Özellikleri

Mecma’ü’l-havas’ta diğer tezkirelerde olduğu gibi şairlerle ilgili değerlendirmeler sadece hayatlarıyla ilgili bilgilerle sınırlı tutulmaz. Şairi hem kendi gözlem gücü hem de toplumdaki mevcut bilgilerle değerlendirmeye tabi tutan tezkireci elindeki bu verilerle şairin kişilik yapısı, karakteri ve ahlaki değerleriyle ilgili analizler yapar. Sâdıki şairlerin bu analizlerinde kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz bir tavır takınmıştır.

3.1.3.1. Mizaç ve Ahlak

Sâdıki, şairlerin mizaçları ve ahlaki yapıları ile ilgili bilgi verirken değerlendirmelerini müspet ve menfi değerlerde olmak üzere iki şekilde kategorize eder. Ancak bazı şairlerin biyografilerinde müspet ve menfi değerler arasında bir gidiş geliş olduğu yani başlangıçta müspet karakterli bir şairin sonradan çeşitli sebeplerle menfi bir karaktere büründüğü bazen de tersi yönde bir gidişin olduğu gözlenmektedir. Mevlana Saykali maddesinde şairin ahlaki bakımdan müspetten menfiye doğru geçiş yaşadığı belirtilir. “Şikûfte vü germ-ihtilâl yigitdür.

Evâyilde köp bâ-edeb ü bî-tam' ü kâsib erdi. El-hâl bu yanglığ istimâ' olunur kim ziyâde şâ'ir-pîşe vü mashare gâlib ü tâmi' vâki' bolupdur. İnşâ'allah kim 'âkibeti hayr bolgay." (Sâdıkî, 1328: 267). Tezkireci, güçlü gözlem gücü ve şairlerle birebir karşılaşma fırsatının kendisine verdiği avantajla doğru tespitlerde bulunmuştur. Sâdıkî'nin tezkire genelinde şairlerin mizaç ve ahlaki yapılarıyla ilgili yapmış olduğu değerlendirmeler neticesinde karşımıza şu alt başlıklar çıkmaktadır.

3.1.3.1.1. Temiz Yaradılışlı

Tezkirede yaradılış bakımından ismi zikredilen şairler genellikle güzel huylu, saf ve temiz yürekli şeklinde şairin iyi yönlerini ortaya koyan sıfatlarla nitelendirilmiştir. Emir Han Beg maddesinde, *"Ol mikdâr pâk-fitrât ü nikû-nihâd erdi kim evâyil-i 'ömrudin nihâyet-i hayâtığaça lek-endâz tiryâki erdi."* (Sâdıkî, 1328: 119). Derdi maddesinde, *"Tâze neşv ü nemâ kılğanlardındur. Henüz safâsı bardur."* (Sâdıkî, 1328: 127). Mevlana Enisi maddesinde *"Pâk-tıynet ü yahşi i'tikâd kişidür. Bâ-vücûd-ı hitâbet hoş-tab' hem bar."* (Sâdıkî, 1328: 275).

3.1.3.1.2. Cömert

Sâdıkî'nin şairlerin karakter yapıları içerisinde en çok övdüğü davranışlardan biri cömertliktir. Fakat şairlerin cömertliklerinden bahsedildiğinde bu kavram tezkireci nezdinde hatırı sayılır bir değer olarak algılandığından yardımsever ve güzel huylu gibi sözcüklerle beraber kullanılır. Aslında tezkirecinin bu tarz bir yaklaşım sergilemesinin en önemli sebeplerinden biri kendisinin de şair olmasıdır. Çünkü bilindiği üzere şairlerin mühim bir kısmı hayatlarını yazdıkları şiirlerle kazanmıştır. Dolayısıyla patronaj geleneği çerçevesinde haminin sanatçıyı himaye etmesinin yolu cömert oluşundan geçer. Muhammed Mü'min Beg maddesinde, *"Yahşi şîvelig ve nâ-murâd edâlig yigitdür. Şecâ'at u himmeti hem emsâl-i akrandın artuk bolmasa kem hem emestur."* (Sâdıkî, 1328: 67). Emir Han Beg maddesinde, *"Şecâ'at u himmeti o yanglığ erdi kim cân bile ashâb ü ahhâb bile müzâyaka kılmas erdi."* (Sâdıkî, 1328: 119). Muhammed Beg Halife maddesinde, *"Himmet ü şecâ'atı hem mâ-beynü'l-akran imtiyâzı bar... Yârân kaşıda kem ü ziyâdeti keltürmekde taksîr ü fîrû-güzâşt kılmas."* (Sâdıkî, 1328: 72-73).

3.1.3.1.3. Hoş Ahval, Geçimli

Tezkireciler genel olarak pek çok şairi güzel huy ve ahlak sahibi olmaları bakımından överler (Tolasa, 2002: 148). Mecma'ü'l-havâs'ta pek çok şair güzel huylu oldukları için övülmüştür. Sultan İbrahim Mirza maddesinde, *"Hoş-muhâvere, hoş-tab' ve tîz-fehm-i latîfe-gûy mîrzâ erdi."* (Sâdıkî, 1328: 24). Muhammed Emin Sultan maddesinde, *"Ziyâde hoş-tab' ve sohbet-i dost kişi erdi."* (Sâdıkî, 1328: 41). Mir Sadreddin Muhammed maddesinde, *"Ziyâde muvaffak u musâhib yigitdür. Şecâ'atı ve himmeti ol mikdâr kim ekser Kızılbaş şucâ'ları birle yoldaşlığı subutga yitip şöhrat tapdı."* (Sâdıkî, 1328: 101).

3.1.3.1.4. Hoşsohbet

Şairlerin iyi huylu ve düzgün karakterli vasıflarından dolayı çoğu şair aynı zamanda hoşsohbet birer karakter olarak resmedilmiştir. Hoşsohbetlik de yine tezkirecinin iyi olarak nitelendirdiği farklı karakter yapılarıyla birlikte şairde ele aldığı ve herkeste bulunmasını arzu ettiği ahlaki yapılardan biridir. Piri Beg maddesinde, *"Halîk ü sohbet-ârây yigitdür. Yâr-ı germ-ihtilât ü musâhib-i heme-câ-rev o yanglığ az vâki' bolur."* (Sâdıkî, 1328: 120). Şeyh Ali Naki maddesinde, *"Hoş-sohbet ve bî-bedel yigitdür. Hâss ü 'âmm birle yahşi sülûknı mer'i tutar."* (Sâdıkî, 1328: 166). Hâce Aka Mir maddesinde, *"Musâhib ü fedâ-yı cân-kurbanî erdi. Ahhâb bile nivîsende-i be-himmet anı kördük."* (Sâdıkî, 1328: 252).

3.1.3.1.5. Şakacı

Mecma'ü'l-havâs'ta sadece dört şairden şakacı olarak bahsedilir. Bu şairler Gazali-i Canbek, Germi, Baki Çelebi ve Eyyüp'tür. Gazali-i Canbek maddesinde, *"Şâ'ir-pîşe vü müzhik ü sohbet-ârây harîf erdi."* (Sâdıkî, 1328: 181). Germi maddesinde, *"Mevlânâ vâki'â kim germ-ihtilât ü müzhik kişidür."* (Sâdıkî, 1328: 296). Baki Çelebi maddesinde tezkireci şairle vakit geçirdiğini ve

onun kendisine tuhaf şakalar yaptığını belirtir. “*Gâhî yok kim ekser evkât bu hakîr birle turfe zerâfetler kılur erdi.*” (Sâdıkî, 1328: 115).

3.1.3.1.6. Tecrübe Sahibi

Bu ifade genellikle tezkirelerde görülmeyen Sâdıkî’ye özgü bir değer yaklaşımıdır. Tezkirede tecrübeli kişiden kastedilense toplumun değer yargılarını bilip adabı muaşere kurallarına uyan karakter yapısıdır. Sâdıkî’ye göre tecrübeli insan olmanın yolu çok seyahat ederek değişik ülkeleri görüp farklı toplum ve bireyleri tanımaktan geçer. Mir Necdi maddesinde şairin birçok kez Hindistan’a gidip gelmesinden dolayı tecrübeli olduğu vurgulanır. “*Hind’ge mükerrer barup kelüpdür. Sefer-kerde ve âzmûde kişidür.*” (Sâdıkî, 1328: 98). Mir Teşbihi maddesinde, “*Sefer-kerde ve merdüm-dâde kişidür.*” (Sâdıkî, 1328: 99). Sâdıkî’ye göre seyahata çıkmayan insanlar toplumlarda nasıl davranılması gerektiğini bilmezler. Mevlana Muhteşem maddesinde bu durum şöyle ifade edilir: “*Gâlibâ kim Mevlânâ-i mezkûr sefer kılmağudın ihtilât-ı revîşide bir mîkdâr hâmlığı bar erdi.*” (Sâdıkî, 1328: 147).

3.1.3.1.7. Cesur

Cesaret, Sâdıkî’nin özellikle padişah ve şehzade bahislerinde ön plana çıkardığı özelliklerden biridir. Aynı bahislerde kahramanlık ve yiğitlik atfettiği padişah ve şehzadelerin çoğu devrinde çeşitli savaşlara katılarak zaferler elde etmiş kişilerdir. Tezkirenin ilk şairi ve aynı zamanda Şah İsmail’in oğlu Şah Tahmasb maddesinde padişahın kahramanlık ve cesaret hasletlerini ceddinden aldığı ifade edilir. “*Âbâ vü ecdâdı şivesi şecâ’at u velâyet-i himmet ve hidâyet netîcesidin behremend ü kâmyâb erdi.*” (Sâdıkî, 1328: 7). Gazi Giray Han maddesinde ise padişah bahadurluğu yönüyle İran mitolojisinde kahramanlıklarıyla nam salmış Zaloğlu Rüstem ve Sam’a benzetilir. “*Evvelâ ‘asâkir-i nusret-fercâm-ı Kızılbaş eligide esîr bolganda itdüğü bahadurluğ Rüstem-i Destân ve Sâm-ı Nerîmân’ga kül-bâr erür. Şerhga muhtâç degüldür.*” (Sâdıkî, 1328: 19). Pehlivan Beg maddesinde şairin savaşa katılarak kahramanlık gösterdiği ifade edilir. “*Egerçi mezkûr bolgan tâ’ifede evsatu’n-nâs erür ve illâ Horâsân vilâyetide köp bahadurluğlar ve ziyâde pehlivânlığlar itdi.*” (Sâdıkî, 1328: 36).

3.1.3.1.8. Zevk Sahibi

Tezkirede zevk sahibi kimi şairlerden de bahsedilir. Tezkirecinin zevk sahibi ifadesinden iki farklı anlamı kast ettiği görülür. Bunlardan ilki dünya işlerini bir tarafa bırakarak epiküryen yaşam tarzıyla hayatın zevklerinden en üst düzeyde yararlanmaya çalışan karakter tipidir. Mevlana Beyani maddesinde şairin önceden sırmacılıkla uğraştığı ancak zevkine düşkün biri olduğu için mesleğini değiştirdiği belirtilir. “*Köhne şâ’irdür. Evâyilde zerkeşlik birle evkât keçürür erdi. Sâhib-mazâklık sebebîdin kâğıd-berlıkga kim firîbende erür meşgüllük körgüzür erdi.*” (Sâdıkî, 1328: 271). Alihan Mirza maddesinde de şairin hayata bakışı farklı değildir. “*Olça ‘âşık-pîşe ve sâhib-mezâk erür kim eger zarûreti bolmasa mazâk şuşğudın özge işke egerçi saltanat bolsa pervâ kılmas.*” (Sâdıkî, 1328: 65-66). Zevk ifadesinden kastedilen ikinci anlam ise şairin kaleme aldığı şiirin okuyucunun sanat zevkini okşaması ve zevkli şiirden anlaması hususudur. Şeyh Ali Naki maddesinde, “*Selîkası şî’rde ziyâde hûbdur. Andak kim Mevlânâ Muhteşem anung bâbıda aytupdur kim...*” (Sâdıkî, 1328: 166).

3.1.3.1.9. Ahlaki Düşkünlük, Uyumsuz

Ahlaki düşkünlük Sâdıkî’nin tezkiresinde eleştirdiği karakter yapılarından biridir. Refiki maddesinde şairin bütün kötülükleri kendinde topladığı belirtilir. “*Turfe bî-kayd ve lâubâlî kişî erdi. O yanglığ dilîr kumâr-bâz ve sâhib-mazâk körmedük. Bî-hayâ ve bî-edeb hem bar erdi.*” (Sâdıkî, 1328: 297). Mevlana Sehâbi maddesinde şairin takva kisvesi altında etrafına birçok mürid ve müstahdem topladığını belirtir. “*Tefrîd ü tecrîd libâsıda ‘Atebât-ı ‘âliyyâtda husûsâ Necef’de mutavattın bolur erdi. On yeddi il ol âsitânedo o yanglığ riyâzet-i riyâ’i bile sülûk kılur erdi kim ekser huddâm ve zevâr mu’tekîd ve müürîdi erdiler.*” (Sâdıkî, 1328: 304). Kasım Beg-i Kısmi maddesinde şairin ahlaki düşkünlüğü sebebiyle öldürüldüğü ifade edilir. “*Hûb ‘âşık-pîşe ve yahşi sâhib-mazâk bolduğudın dirler kim öz hâce-zâdesi eligide maktûl boldı.*” (Sâdıkî, 1328: 64). Suseni Beg maddesinde ise şarap kumar ve afyon düşkünlüğünün şairin felaketine yol açtığı vurgulanır. “*‘Âkibet şarâb ü*

tiryâk ü kumâr müdâvemeti felâketidin begler müllâzemetiga kâyil bolup evkât keçirür erdi." (Sâdıkî, 1328: 118). Tezkirede insanlarla anlaşamayan ve tezkirecinin uyumsuz olarak tabir ettiği şairler Mevlana Akdesi ve Kameti-i Gilani'dir. Mevlana Akdesi maddesinde, "*Hod-pesend ü nâ-sâz-kâr kişi bolduğın el bile âmîzeş kılmas erdi. Ekser evkât tenhâ yürür erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 222).

3.1.3.2. İnanç Dünyası

Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin inanç dünyaları ile ilgili verilen bilgiler dini ve tasavvufi eksenli olmak üzere iki şekildedir. Dini eksenli bilgiler şairin itikadının sağlamlığına, takva sahibi biri oluşuna ve ibadete olan düşkünlüğüne dayalı olarak aktarılır. Şah Tahmasb maddesinde hükümdarın takva sahibi oluşundan kırk yıl müddetince küçük ve büyük hiçbir günah işlemediği belirtilir. "*Hıdmeti hem o yanglığ perhîz-kâr ve muttakî erdi kim kırk il mütecâviz günâh-ı sağîre vü kebîre kavlen ve fi'len ol hazretidin sâdır bolmadı.*" (Sâdıkî, 1328: 8). Muhammed Beg maddesinde şairin salih ve abid bir kişiliği olduğu söylenir. "*Bayburtlu'dur. Türk-vaz' ü 'âbid ü sâlih ü perhîz-kâr kişidir.*" (Sâdıkî, 1328: 37). Bununla birlikte Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin mensup oldukları mezheplerin isimleri de belirtilir. Bu mezhepler ise Şiilik ve Sünniliktir. Ancak tezkirecinin esas gayesi şairin tabi olduğu mezhebin ismini vermektense ziyade o dönem İran toplumunun her iki mezhebe olan bakış açısını ortaya koymaktır. Mirza Mahdum maddesinde şairin Sünnilik suçlaması sonucunda Anadolu'ya gittiği belirtilir. "*Tasannun töhmetidin müllâhaza kılup Rum diyârına bardı.*" (Sâdıkî, 1328: 222). Seyri-i Esterabadi ise Şii olduğu için devrin şahı onda yana kararlar alır. "*Şâh-ı cennet-mekân teşeyyü' muhabbetidin irâdesiga muvâfik hükmeler şefkat kılur erdiler.*" (Sâdıkî, 1328: 292). Tasavvuf erbabı olan şairler içinse genellikle teferruata girilmeden derviş tabiatlı ya da tasavvufla ilgilendikleri bilgisi verilir. Mevlana Kevseri maddesinde, "*Sûfi-ves ve dervîş-nihâd kişi erdi. Nokta-i mezheb hem bar erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 280). Şahverdi maddesinde, "*Yahşi âlüfte vü aşüfte vü güzeşte vü pâk-bâz harîfdür. Tasavvuf birle köp hoşı bar.*" (Sâdıkî, 1328: 32). Şairlerin tabi oldukları tarikatlardan ise sadece Mevlana Mu'in ve Mevlana Helaki'nin mensup olduğu Mevlevilikten bahsedilir. Mevlana Helaki maddesinde, "*Be-kadr Mevleviyyeti hem bar erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 172). İnanıldığı dinin esaslarını hakıyla yerine getiren şairler olduğu gibi dinin karşısında olan ve ona hakaret eden şairlerden de bahsedilir. Mevlana Nesri inancı olmayan ve dini değerlere hakaret ettiği için öldürülen bir şair olarak tanıtılır. "*Fâ'emmâ ziyâde serd ve bed-'itikâd kişi erdi. Müllhidâne kelimâtlar köp andın baş urar erdi. Gâlibâ kim i'tikâdî şe'âmetidin Muhtâr Sultân Şerefü'd-dîn oğlı eligide nâ-bûd boldı.*" (Sâdıkî, 1328: 294).

3.1.3.2. Şahsiyet Zenginliği ve Olgunluğu

Tezkirecinin erdem olarak vasıflandırdığı ve şairi bu yönüyle diğerlerinden ayıran temel niteliklerinden biri de şahsiyet zenginliğidir. Bu erdemler kimi zaman yaratılıştan gelen bir hamiyetler topluluğu olabildiği gibi bazen de eğitim yoluyla kazanılmış bir değerler bütünü olarak kendisini gösterir. Şahsiyet zenginliği kavramı içerisinde yardımseverlik, merhamet, anlayışlı olma, cömertlik, hoşgörülülük, alçakgönüllülük gibi değerler yer almaktadır. Tezkireci için de bu tarz niteliklere sahip şairler daha fazla takdire şayan şairler olarak zikredilir. Kadı Hasan maddesinde, "*Hoş-tab' u hoş-muhâvere yigitdür. Köp faziletli hem bar. Bâ-vücûd-ı bu hâl 'âşik-pîşe ve salâhiyyetliği bar.*" (Sâdıkî, 1328: 272). Muhammed Paşa maddesinde, "*Fehm ü ferâset himmet ü şecâ'tide Rûmili müttefik erürler ve müsellemtutarlar.*" (Sâdıkî, 1328: 33). Ca'fer-i Saveci maddesinde, "*Nâ-murâd ve üftâde yigitdür. Yahşi ihlâsı hem bar. Tama' kim şu'arânınğ sebeb-i denâ'eti erür öziğe kabûl kıla almas ve hiç kişinîng memnûn-ı mînneti ermes.*" (Sâdıkî, 1328: 220).

3.1.3.2. Hüner ve Kabiliyetler

Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin kabiliyetleri ile ilgili bilgiler ehl-i hüner, her fende mahir gibi ifadelerle ortaya konulmuştur. Ancak bu genel ifadelerin dışında tezkireci bazı şair biyografilerinde şairin hangi alanda maharet sahibi olduğu hakkında da bilgi verir. Tezkire genelinde şiir kabiliyetleri dışında şairlerin maharetlerini sergilemiş oldukları alanlar musiki, nakkaşlık, hatiplik, hattatlık, kimyagerlik ve çeşitli meslek dallarıdır. Şah Tahmasb hükümdarlığıyla birlikte belîğ kişiliğiyle de ön plana çıkar. "*İsti'dâd-ı fitrîsi hem o yanglığ erdi kim rûh-efzâ kelimâtı ser-â-ser letâif ü zerâif erdi. Eger müteveccih bolsa erdiler tamâm-ı 'ömri mevzûn*

kelâm bile tekellüm kılmakğa kâdir erdiler.” (Sâdikî, 1328: 7). Muhammed Beg Halife maddesinde şairin resim ve nakkaşlığa dair bütün ilimlere vakıf olduğu söylenir. “*Tasvîr ve nakkâşlık ‘ilmi kim cemî’-i ‘ulûmğa işkâl yüzidin sibkâti bar. O yanglığ kuvvetdin fi’lga keltürür kim hiç kimsege muhtâc imes. Nesh-ta’likni yahşî biter.*” (Sâdikî, 1328: 72). Cünuni-i Kalıpuş kimyadaki maharetiyle anılır. “*Bâ-vüicüd-ı ‘adem-i vukûf-ı kîmyâ izhârı birle köp kişini ser-gerdân kılup özige mutî’ kılup erdi.*” (Sâdikî, 1328: 282). Mirza Hesabi maddesinde şairin musikide maharetli olmasının yanı sıra besteleri olduğu belirtilir. “*‘Ulûm-ı zâhiri tahsîl kılupdur. Musîkî ‘ilmide köp mahâreti bar. Aksâm-ı tasnîflerni yahşî aytup meşhûr boldı.*” (Sâdikî, 1328: 120). Mir Kurbi, gubar yazısını yazan iyi bir hattatdır. “*Aksâm-ı hutûtnı yahşî kitâb kılur. Ayturdı kim gubârnu hiç kişî mindin yahşî bitimez.*” (Sâdikî, 1328: 92).

3.1.4. Fiziki Durum ve Görünüm

Tezkirelerde şairlerin dış görünüşleriyle ilgili bazen teferruatlı bazen de yüzeysel bilgiler verilir. Şairin fiziksel görüntüsüyle ilgili olarak tezkireci kimi zaman birebir bilgi vermek yerine var olan bilgilere kendi yorumlarını da katar. Mecma’ü’l-havâs’ta şairlerin fiziksel görüntülerinin aktarımı ile ilgili tezkirecinin en büyük avantajı şairlerle birebir görüşme fırsatı bulmasıdır. Çoğu şairle seyahatleri esnasında görüşüp tanışan Sâdikî, tezkiresinde şairlerin dış görüntülerinin canlı bir tanığı olmuştur.

3.1.4.1. Güzellik

Şairlerin güzelliklerine dair verilen bilgiler genellikle yüz güzelliğiyle sınırlandırılmış ve bununla ilgili ifadeler de kısa tutulmuştur. Mir Salih Mirza maddesinde, “*Hüsn-i gülû-sûz kim dirler ol mîrzâ’da kördük.*” (Sâdikî, 1328: 68). Hüsn-i İsfahani maddesinde “*İsmi bâ-müsemma erür. Fi’l-vâki’ gülû-sûz hüsnî bar.*” (Sâdikî, 1328: 259). Yüz güzelliği dışında yüzün çeşitli uzuvlarından da bahsedilmiştir. Mevlana Şerîf’in göz ve ten rengi belirtilmiştir. “*Ezrak-çeşm ve asfer-çehre kişini bu yanglığ ta’rif kılmak ziyâde hoş-tab’lık tiler.*” (Sâdikî, 1328: 144). Mazhari-i Keşmiri maddesinde şairin bıyıkları yeni terlemiş bir genç olduğu ifade edilir. “*Gulûvî-i hattada ordû-yı mu’allâğa keldi. Bâ-vüicüd-ı hüsn-i hatt bî-tefâvut ihtilât kılur erdi.*” (Sâdikî, 1328: 195).

3.1.4.2. Bedensel Özürler

Bedensel özürleriyle ilgili sadece dört şairden bahis vardır. Bunlardan Suzi-i Saveci ve Sayrafi-i Kur kör, Harifi-i Saveci dilsiz, Kadı-ı Leng ise topaldır. Suzi-i Saveci maddesinde şairin görme özürlü ile ilgili olarak tezkireci kendi yorumunu katıp ruhen de kör olduğunu belirtir. “*Egerçi zâhir ü bâtında körlük bar erdi ve illâ tab’ı yamân ermes.*” (Sâdikî, 1328: 274). Harifi-i Saveci’nin dili kesilmesine rağmen tekrar konuşmuştur. “*Yamân şâ’ir imes. Tilin kat’ kılmuşlar erdi. Tekellüm kılur erdi.*” (Sâdikî, 1328: 308). Kadı-ı Leng de lakabından anlaşılacağı üzere topaldır. “*Kişining ayağı bolsa bolmas erdi.*” (Sâdikî, 1328: 291).

3.1.4.3. Hastalık

Hastalık olarak Mevlana Sail ve Sultan Mahmud Han’ın halk arasında delilikle itham edildikleri bilgisine yer verilir. Mevlana Sail maddesinde “*Gâhî bî-hodlığlar kıla başlar erdi. Ullus ol hâleti cünûn diyü zencîr bile bağlap mülâhaza kılurlar erdi. ‘Âkıbet başığa cünûn dâğın yakıp nâsûr bolup sebeb-i fevti boldı.*” (Sâdikî, 1328: 180). Sultan Mahmud Han maddesinde, “*Ba’zı ‘avârîzât-ı nâ-münâsib şe’metidin beyne’l-emsâl mecnûn-vâr söylenir.*” (Sâdikî, 1328: 65).

3.1.4.4. Boy-Pos, Zayıflık

Şairler, boy ölçüleri itibariyle kısa ve uzun boylular şeklinde sınıflandırılmıştır. Kısa boylu şairler aynı zaman da zayıf olarak da nitelendirilmişlerdir. Mir Haydar-ı Kaşi hem kısa boylu hem de zayıftır. “*Egerçi özi bir nîme pest ü hakîr-cüsse vâki’ bolupdur ve illâ isti’dâd ile ‘âlî-şân kişidir.*” (Sâdikî, 1328: 83). Tezkireci Kameti-i Gilani maddesinde seyahatlerinin hiçbirinde şairin boyuna denk başka bir insanla karşılaşmadığını söyler. “*Ol yanglığ ta’vîlü’l-kâme kişî bâ-vüicüd-ı seyâhat hiç vilâyetde körmeydür min.*” (Sâdikî, 1328: 236). Şairlerin boylarıyla ilgili en güzel anektod ise Nezri-i Kaşi maddesinde aktarılır. Tezkirecinin ifadesiyle şair kısa boylu olduğundan kendisinden uzun olan Hasan Beg-i ‘Aczi ile kavga etmiş ve kavga neticesinde

Hasan Beg, Nezri'nin başını yarmış Nesri ise onun yakasını yırtmıştır. Sâdikî de kavga sonucu şairlerde oluşan bu tahribatı Nezri'nin çok kısa oluşuna bağlamıştır. "*Kasîriü'l-kad u za'îf-terkîb kişidür. Bâ-vüçüd-ı bu hâl olça kim kişi ta'akkul kula alsa ceng-kerde vü bî-hayâ vâki' bolupdur. Her vâdîde on öziçe bolgan harîfler bile cedel kılur ve li-hazâ Hasan Beg-i 'Aczî bile uruşup Hasan Beg kişining başın yarup ve ol anıng yakasın çâk kıldığın ikelesining tül ü kusrı ma'lûm olunur.*" (Sâdikî, 1328: 212).

3.1.4.5. Giyim-Kuşam

Tezkirede kılık kıyafetleri hakkında bilgi verilen sadece iki şair söz konusudur. Bunlardan Kaka-i Kazvini maddesinde, "*Zâhirâ çepânî-veş ve girde-yaka-pûş kişi erdi.*" (Sâdikî, 1328: 198). Cünuni-i Kalıpuş maddesinde, "*Mûy-i ser koyup kâlî pâresin igniğe pûşiş kılup yürür erdi.*" (Sâdikî, 1328: 286).

3.1.4.6. Heybetlilik

Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin dış görünüşleri ile ilgili tezkirecinin en çok örnek verdiği unsur heybetliliktir. Heybetli oluştan kastedilen ise genellikle şairin fiziksel açıdan güçlü, kuvvetli ve iri cüsseli görüntüsüdür. Mevlana Vahşi maddesinde, "*Ziyâde kavî-cüsse ve pür-zor görünür.*" (Sâdikî, 1328: 223). Hacı Gıyaseddin maddesinde, "*Bu yanglığ şeyh rüst ve kavî-cüsse ve râst-kâbû kemândâr bolmas.*" (Sâdikî, 1328: 186).

3.2. Edebi Şahsiyetle İlgili Bilgi ve Değerlendirmeler

Tezkireciler, biyografilerini aktardıkları şairlerin hayatlarıyla birlikte sanat kudretlerinin ve şairlik kalitelerinin temel yansıması olan edebi şahsiyetlerinden de söz ederler. Şairin sanatçı kimliğini ortaya koymak amacıyla müracaat edilen en önemli argümanlar ise şairin divanından ya da başka bir türde yazdığı eserlerinden alınan şiirleri veya kendi döneminde şairi iyi tanıyan şiir erbabının şairle ilgili estetik değerlendirmeleridir. Tezkire terminolojisi dâhilinde tezkireci, şairlerin edebi kişiliklerini ifade ederken bazen benzer bazen de farklı kelime ve kavramlara yer vermiştir.

3.2.1. Şairlerin Eserlerinin Kemiyet ve Keyfiyeti

3.2.1.1. Şiirlerin Kemiyeti

Mecma'ü'l-havâs'ta hakkında bilgi verilen şairlerden bazılarının şiir kemiyetlerine de değinilmiştir. Kimi şairlerin sadece yazmış oldukları şiirlerin beyit sayıları verilirken kimi şairlerin ise divanlarını tamamladıkları ya da mesnevi tarzında başka bir eser veya eserler yazdıkları bilgisine yer verilir. Şiirleri derli toplu bir arada bulunmayan şairler içinse sadece bazen şiir yazdıkları şeklinde genel bir ifade kullanılır. Mevlana Zamiri maddesinde şairin yüz bin beyit şiirinin olduğu ve Hafız divanına nazire yazdığı belirtilir. "*Yüz min beyt eş'ârı bar. Bir beyt mü'lûk medhiye aytmayupdur. Himmeti şâhidi bu besdür. Hâce Hâfız kuddise sirruhu dîvânı tetebbu'ıda muvaffak bolup itmâmga yitgürdü.*" (Sâdikî, 1328: 132). Mevlana Niki'ye ait divanın fiziksel özellikleri sıralandıktan sonra şairin şiirlerinin çokluğuyla övüldüğü söylenir. "*Gûyâ kim birer nîme sâde-levhliği bar kim dîvânın sultânî zahîm kağıdga celî kitâbet kılup kesret-i eş'âr bile mübâhât kılur erdi.*" (Sâdikî, 1328: 182). Sâdikî, Suseni Beg'in divanını tamamlayamadan öldüğünü ve Emir Gülâbî'nin emri üzerine divanı kendisinin tamamladığını ifade eder. "*Dîvânı nâ-tamâm kalup belde-i tayyibe-i Hemedân'da 'âlemga vedâ' kıldı. Hasbe'l-emr-i Emîriü'l-ümerâ Emîr Han Gülâbî Türkmen tâbe serâhu bu hakîr itmâmga şurû' kılup muvaffak boldum.*" (Sâdikî, 1328: 118). Şairlerin divanları dışında yazmış oldukları mesnevilerin isimlerine yer verilir. Mirza Kasım maddesinde: "*Tab'ı mesneviğe râgıbdur. Hamse tetebu'ıga meşgûl erdi. Hüsrev ü Şîrîn ve Leylâ vü Mecnûn ve Şehin-şeh-nâmesin kim şâh-ı cennet-mekân ismiğe merkûm kılupdur.*" (Sâdikî, 1328: 139). Ayrıca şairlerin hangi nazım türünü çoğunlukla kullandıkları ya da hangisinde ünlü olduklarına dair de bilgi verilir. Mir Sadık çoğunlukla rubai yazmayı tercih eden bir şairdir. "*Ekser eş'ârı rubâ'î bolduğın bir nice rubâ'î birle ihtisâr bolur.*" (Sâdikî, 1328: 90). Yine nazirelerde tezkirecinin sıkça bahsettiği nazım türleri arasındadır. Mevlana Nisari maddesinde: "*Hüsrev ü Şîrîn cevâbıda bir mesnevî başladı. İtmâmga muvaffak bolmadı. Fî'l-vâki' itmâm bolsa erdi 'âlim bolur erdi.*" (Sâdikî, 1328: 140).

3.2.1.2. Şiirlerin Keyfiyeti

Tezkirelerinde çoğunlukla şairlerin biyografilerine yer veren tezkirecilerin sık sık üzerinde durdukları bir diğer husus da şiirlerin edebi değeri ve estetik analizidir. Klasik edebiyat eleştirmenliğinin ilk numuneleri sayılan bu yaklaşımların en canlı ve etkili örneklerini Doğu Türkçesine mensup tezkirelerden Ali Şir Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'i Anadolu sahası tezkirelerinde ise Latîfî'nin Tezkiretü's-şu'arası oluşturur. Bilhassa Ali Şir Nevâyî şairliğinin de sağladığı sanatsal alt yapı sayesinde tezkiresine aldığı çoğu şairin şiirlerini değerlendirmiş hatta bazı yerlerde şiirde kullanılan kimi sözcüklerin nasıl olması gerektiği ile ilgili önerilerde bulunmuştur. Mecma'ü'l-havâs'ta genellikle şairlerin şiir keyfiyetleriyle ilgili tezkireci şiirin estetik değerine göre farklı ifadeler kullanılmıştır. Ancak şiir ile ilgili sanatsal değerlendirmeler uzun tutulmadan sadece tek bir cümleyle geçiştirilmiştir.

3.2.1.2.1. Âbdâr

Sözcük anlamı olarak sulu, taze, parlak, sağlam vücutlu, güzel ve hoş anlamlarına gelen abdar kelimesi Mecma'ü'l-havâs'ta sadece Fezai maddesinde geçer. "*Şi'ri hem-vâr ü âb-dâr erür.*" (Sâdıkî, 1328: 247).

3.2.1.2.2. Aşıkâne

Sözlüklerde aşıkça, aşık olana yakışır yolda gibi karşılıkları olan aşıkane sözcüğü tezkirelerde duygusal yoğunluğun ağırlıkta olduğu lirik şiirler için kullanılmıştır. Fikri-i Ordubadî'nin şiirleri de bu tarzdadır. "*Fakîr anı körmey min ve illâ 'âşıkâne eş'ârın köp köriip min.*" (Sâdıkî, 1328: 176).

3.2.1.2.3. Bedihe

Tezkirede anlatılan şairlerin şiirlerine ait bir diğer özellik de bediheten yani irticalen söylenmiş olmalarıdır. Nazûki-i Nihavendi maddesinde şairin irticalen şiir yazdığı, şiirlerinde garip ifadeler kullandığı ve bu garip ifadelerin yer aldığı şiirlerin altmış bir kitap tuttuğu belirtilir. "*Turfe bedihesi tünd şâ'ir erdi. Turfe-râk bu kim altmış bir cild kitâb tasnîf kılupdur.*" (Sâdıkî, 1328: 302). Hâce Gıyas Nakşbend maddesinde, "*Bedihesi olça tünd erür kim yüz beyt-i müselsel aytur kim müstemi' istimâ'idın bedihega müntakil bolmas.*" (Sâdıkî, 1328: 182). Mevlana Sahifi maddesinde, "*Ekser har-kus-me'âb buzurg-zâdelerni tapup bedihe bî-ma'nâ kasîdeler aytup ahzlar kılur erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 218).

3.2.1.2.4. Hiciv İçerikli

Sadece Kaka-i Kazvini'ye ait şiirlerin hiciv içerikli oldukları ancak şairin sonradan bu tarzı bıraktığı ifade edilir. "*Evâyilde hicoga mâyil bolup dakîk fikrler kılur erdi. 'Akıbet ma'külga rağbet kılup anda hem tâze sözler aytı.*" (Sâdıkî, 1328: 198).

3.2.1.2.5. Kudema-Tarz

Tezkirede sadece Mevlana Şah Mahmud maddesinde şairin şiirini kudema-tarz yani eskilerin tarzıyla yazdığı şeklinde bir bilgiye verilir. "*Şi'rni kudemâ tarzıda aytur erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 264).

3.2.1.2.6. Rengîn

Kelime anlamı itibarıyla renkli, latif, parlak, güzel, hoş manalarındaki bu sıfat Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin şiirlerini vasf etmek amacıyla kısa ifadeler şeklinde kullanılmıştır. Mevlana Veli maddesinde, "*Şi'ri rengîn ve ebyâtı dil-neşîn erür.*" (Sâdıkî, 1328: 152). Mevlana Nisari maddesinde, "*Rengîn eş'ârı bar.*" (Sâdıkî, 1328: 155).

3.2.1.2.7. Revân

Yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden anlamlarına gelen "revan" sözcüğü tezkirede sadece Kasım Beg maddesinde "abdar" sözcüğüyle beraber kullanılmıştır. "*Tab'ı revân ve şî'ri ab-dârdur.*" (Sâdıkî, 1328: 108).

3.2.2. Şairin Tabiatı

Tezkireci, şairin sanatçı kişiliği ile ilgili tanıtma ve değerlendirmeleri yaparken yazmış olduğu şiirlerle birlikte yaratılışından gelen sanatsal kabiliyetleri üzerinde de durur. Bu bölümde, yine şairin yaratılış hali ve sanat gücüne dayanmakla birlikte, şairin bizzat kendisinin şiir sanatıyla ilgili gayret ve faaliyetleri söz konusu edilir (Kılıç, 1998: 296). Mecma'ü'l-havâs'ta şairin doğuştan itibaren getirdiği sanatsal kabiliyeti "tab' ve tavr" gibi ifadelerle belirtilir. Ancak kimi zaman şairin şiirde kullandığı üslubu için de tab' ifadesi kullanılır. Suseni Beg maddesinde şairin üslubunun Ali Şir Nevayî'ye yakın olduğunu belirtmek amacıyla şairin tab'ı ifadesine yer verilmiştir. "*Tab'ı Emîr 'Alî Şîr Nevâyî şî'riğa köp ser-râstdur.*" (Sâdıkî, 1328: 118). Yine şiirlerini Osmanlı Türkçesiyle yazan Kılıç Beg'in şiirleri için tab'nın Rum ıstılahına yakın olduğu bilgisi verilir. "*Tab'ı Rum ıstılâhu birle muvaffakdur.*" (Sâdıkî, 1328: 127). Şahverdi maddesinde ise şairin tavrı ile mahlası arasında bağ kurulur. "*Tahallusıning etvârığa üküş münnâsebeti bar.*" (Sâdıkî, 1328: 32). Şairlerin çeşitli nazım şekillerini kullanmakta gösterdikleri maharet de tab' ifadesiyle karşılanmıştır. Mevlana Abdi'nin edebi kişilik olarak tab'nın mesneviye daha yatkın olduğu belirtilir. "*Tab'ı mesnevîğa mâ'ıldür.*" (Sâdıkî, 1328: 184).

3.2.2.1. Sahib-Tab'

Sözlüklerde tabiat, huy ve yaradılış anlamlarına gelen "tab'" sözcüğü Mecma'ü'l-havâs'ta şairin yaradılış itibarıyla sanatçı kimliğinde barındırdığı hüner ve kabiliyetler için kullanılmıştır. Ancak tezkire genelinde tab' sözcüğü tek başına değil şairi en iyi tanıtacak uygun bir sıfatla beraber kullanılmıştır. En sık kullanılanı ise ahenkli şiir şeklinde nitelendirebileceğimiz "mevzun-tab'" dır. Elkas Mirza maddesinde, "*Tab'ıda mevzûnlık bar erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 22). Şairin şiir yazmakta maharetli olduğunu ifade etmek içinse "yaman tab', ali-tab'" şeklindeki sıfatlara yer verilmiştir. Kadı Ahmed maddesinde, "*Şî'rde 'âli tab'ı bar.*" (Sâdıkî, 1328: 174). Mir Mugis maddesinde, "*Tab'ı şî'rde yaman barmas.*" (Sâdıkî, 1328: 91). Tab' ile birlikte yukarıda zikredilen sözcükler dışında tezkireci, şair tabiatının şiire yansımaları olarak algıladığı hoş-tab', mülayim-tab' nazik-tab' gibi ifadeler de yer vermiştir. Ubeyd Han Özbek maddesinde, "*Tab'ı aksâm-ı şî'rde yahşî barur. İ'dâsıning kinâyesi izhârıda ve özining şemâtetü isbâtıda bu rubâ'isi ziyâde hoş-tab'âne bolupdur kim...*" (Sâdıkî, 1328: 15). Firibi-i Tehrani maddesinde, "*Şî'rde tab'ı üküş müllâyim erür.*" (Sâdıkî, 1328: 201).

3.2.2.2. Taze-tarz

Tezkirelerde taze-guy, taze-tarz veya taze söz şeklinde ifade edilen bu kavram genellikle şairin kendi devrinde varolan şiirdeki estetik değerinin dışında sanata yeni bir soluk getirmesi şeklinde tarif edilir. Mevlana Muhteşem maddesinde şairin bu tarzı şiirinde oluşturduğu belirtilir. "*Bir tâze tarz şî'riğa karâr birmiş erdi kim eger birevning mazmûnun öz tarzığa aparsa erdi tumturâk-ı lafzı mağlataşdın kişi mazmûniğası hesâb bolmas erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 148). Mevlana Yahya maddesinde, "*Tâze sözlerdin behremend ve eş'ârı hâs-pesend erür.*" (Sâdıkî, 1328: 183).

3.2.2.3. Şiiri Seven

Sâdıkî, bazı şairler için şiir heveslisi oldukları, şiire ilgi duydukları konusunda da çeşitli değerlendirmeler yapar. Şair kimliğine sahip bu tarzdaki kişilerin önemli bir kısmı hami pozisyonundaki hükümdar, şehzade, emir veya devrin ileri gelenleridir. Şiir-dost olarak tarif edilen bu hami şairler sanata olan ilgilerinden dolayı söz meclisleri kurmuş ve bu meclislere olan talebi arttırmak amacıyla da meclislere katılan şairleri maddi açıdan desteklemişlerdir. Tezkirede Behram Mirza hem şiir seven hem de sanat erbabı kişileri koruyan ve kollayan biri olarak tasvir edilir. "*Özi bî-nazîr ve sözi dil-pezi, güftârı şîrin ve eş'ârı rengîn, suhan-senc, nükte-perdâz, şî'r-dost, şâ'ir-nevâz mîrzâ erdi... Çok erbâb-ı fehm ve köp ashâb-ı hünerni tertîb kılup emsâl ü akrândın mümtâz ü ser-efrâz kıldı.*" (Sâdıkî, 1328: 21). Yine Kanuni Sultan Süleyman'ın şiirlerinde mülayim bir tabiatı olduğu ve aynı zamanda şiire ve şaire rağbet ettiği bilgisine yer verilir. "*Şî'r ü şâ'irğa köp taleb ü râğıb erdiler. Hazreti hem şî'rde üküş müllâyim-tab' erdi.*" (Sâdıkî, 1328: 14).

3.2.3. Edebi Kültür ve Gelenek Bakımından Şair

3.2.3.1. Şiire Başlayış, Çalışma ve Yetişme

Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin şiire başladıkları yerler düzenli eğitimin verildiği ve kurumsal nitelik taşıyan medreselerden ziyade usta-çırak ilişkisi şeklinde tarif edilen ve işinin erbabı sayılan şairlerin yanında teşekkül etmiştir. Yanında yetiştikleri üstadlarının vermiş olduğu eğitimle şiir vadisine ilk adımı atan bu şairlerin üstadlarıyla olan ilişkileri tezkirede bazen direkt bazen de dolaylı olarak anlatılır. Rami-i Ordubadi maddesinde şairin üstadıyla olan ilişkisi şöyle aktarılır: “*Mevlânâ Vahşî-i Yezdîning matlûb şâgirdi erdi. O yanglıĝ Vahşî gazâlını râm kılduĝıdın bu tahallusn havâle aytupdurlar.*” (Sâdıkî, 1328: 232). Mir İbrahim maddesinde Sâdıkî, şairin Hemedan'a tahsil için geldiğini ancak kendisiyle tanıştıktan sonra şiir ve nakkaşlıkla uğraşmaya başladığını belirtir. “*Evâyl-i hüsnide tahsîl için Hemedânga keldi. Âhirde bu hakîr bile iltifât tapıp nakkâşlık ve şî'r ser-vaktiga tüşdi. Az vaktde köp tahsîl kilup abâdan nakkâş ve makbûl şâ'ir boldı.*” (Sâdıkî, 1328: 91). Tezkirede anlatılan şairler dışında Sâdıkî, kimi şair biyografilerinde almış olduğu şiir eğitimiyle ilgili de bilgi verir. Mir Sun'î maddesinde şairin kendisine şiirle ilgili kitaplar okuttuğunu ifade eder. “*Bu hakîrning şî'r ilmide bir delâleti erür. Ekser resâ'il-i zarûrî-i şî'rni mir hazretleri hudmetide keçürüp erdüim.*” (Sâdıkî, 1328: 74). Hafız Sabuni maddesinde ise gençliğinde şairin sohbetlerinde bulunduğunu yazmış olduğu kimi beyitleri ona tedkik ettirdiğini söyler. “*Bu hakîr evâyl-i şebâbda şeref-i sohbetleriga müşerref bolup yeke beytleri kim baş urar erdi.*” (Sâdıkî, 1328: 179).

3.2.3.2. Yabancı Dil ve Edebiyatlar

Mecma'ü'l-havâs'ta şairlere ait verilen Türkçe şiir örneklerinde şiirler, Osmanlı, Azeri ve Çağatay Türkçeleriyle yazılmışlardır. Yani bir anlamda Doğu ve Batı Türkçeleriyle yazılmış bütün şiir örneklerini tezkirede görmek mümkündür. Yabancı dil itibarıyla tezkirede ağırlıklı olarak tezkirenin yazıldığı coğrafyadan kaynaklı Farsça şiirler önemli yer tutar. Bununla birlikte şairlerin Arapça şiirler yazdıkları da belirtilir. Ancak şairlerin şiirlerini yazmış oldukları dil veya diller tek cümleyle geçitirilir. Muhammed Emin Farsça ve Türkçe şiirleri hem güzel okuyan hem de güzel yazan bir şairdir. “*Şî'r-i Fârsî vü Türkîni hûb okup yahşi temyîz kulur.*” (Sâdıkî, 1328: 31). Muhammed Paşa ise Türkçe, Farsça ve Arapça söz söylemede maharet sahibidir. “*Hiç kişi 'Arabî vü Fârsî vü Türkî kelâmıga ol hazret yanglıĝ kâdir bola almas.*” (Sâdıkî, 1328: 33).

3.2.3.3. Tanzir

Tanzir, esas itibarıyla bir şairin manzum bir eserine ya da özellikle gazeline farklı bir şair tarafından aynı vezin ve kafiyede nazire yazılmasıdır. Mecma'ü'l-havâs'ta tanzir edilen eserler ise şairlerin divanları, mesnevileri ve gazelleridir. Mevlana Nisari, Mir Şahi ve Baba Figani divanlarını tanzir etmiştir. “*Baba Figânî ve Mîr Şâhî dîvânı tettebbu'ida dîvân itmâmga yitgürdiler.*” (Sâdıkî, 1328: 155). Örfi de Nizam-ı Gencevi'nin Mahzen-i Estrarına nazire yazmıştır. “*Şeyh hazretlerinin Mahzen-i Esrârıga cevâb aytupdur. Lakin tamâm bolmazdın burun vefât boldı.*” (Sâdıkî, 1328: 150). Suseni Beg maddesinde Şahi'nin naziresine karşılık Suseni Beg'in yazdığı tanzire yer verilir. “*Şâhî cevâbıda kim matla'ı budur:*

Şâhî:

*Tutdı eligim mihr idüp birdi manga ol mâh elin
Kim ki el tutar köreyim tutsun anıng Allah elin*

Bu beytni münâsib aytupdur

Sûsenî:

*Şâhlar tutmaz gedâ eligin fenâ bâzârıda
Kelgey ol bâzâr kim tutĝay gedâlar şâh elin*

3.2.4. Şair ve Çevresi

3.2.4.1. Şairler Arası Mukayese ve Aynileştirme

Tezkireciler şairler hakkında tanıtma ve değerlendirmelerde bulunurken bir yandan çevrenin (yani devrin edebiyatçı ve okuyucu kitlesinin) o şair hakkında sahip olduğu ve çeşitli

şekillerde ifade ettiği düşünce, kanaat ve yargılara diğer yandan da şairler arası karşılaştırmalara sık sık başvurur (Tolasa, 2002: 272). Tezkirecinin bahis konusu ettiği şairi devrin önemli şairlerinden biriyle karşılaştırmasının temel sebebi onun şiir kudreti ve sanat kabiliyetini bir anlamada toplum nezdinde tescillettirmektir. Anadolu sahası tezkirelerinde sıkça görülen bu tarz karşılaştırmaya Mecma'ü'l-havâs'ta çok nadir rastlanır. Fasih-i Tebrizi maddesinde şair devrin önemli şairlerinden Şerif-i Tebrizi ile karşılaştırılır. *"Mevlânâ Şerîf birle mu'âsır belki mukârin erdi. Ekser gazellerni bile aytupdurlar. Vâkı'â tab'ı Mevlânâ Şerîfdin artuğ bolmasa kim hem ermes."* (Sâdıki, 1328: 171).

3.2.4.1. Şairler Arası Yakınlık ve Münasebetler

Toplumda yer alan bireyler arası ilişkileri çok iyi gözlemleyip analiz etme kimliğine sahip olan tezkirecinin bu yönüyle üzerinde en çok durduğu sosyolojik olgulardan biri de şairler arası münasebetlerdir. Şairlerin birbirleriyle olan münasebetleri irdelenirken tezkirecinin hareket noktasını bu ilişkilerin ortaya çıkışına zemin hazırlayan ortak müşterekler oluşturur. Şairler akrabalık, öğrenim, komşuluk, meslek vb. çoğu defa bireylerin çeşitli konularda münasebet kurmalarını zorunlu kılan çeşitli bağlarla birbirlerini tanımış ve yakın ilişki içerisine girme fırsatı bulmuşlardır. Şairler arası bu tarz münasebetlere en çok yer veren tezkire ise şüphesiz Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü's-su'arasıdır. Mecma'ü'l-havâs'ta şairlerin birbirleriyle olan münasebetleri genellikle Sâdıki'nin şiir eğitimi aldığı hocalarından duyduğu anektodlara dayanır. Haydar-ı Keliç maddesinde Sâdıki şiirde üstadı olan Mir Sun'î'den duyduğu şairle ilgili şöyle bir anektoda yer verir: *"Üstâdımız Mîr Sun'îdin istimâ' itdüm. Ayturdu kim bir kün şu'arâ birle mesîr erdik. Mevlânâ Haydarga râst kelüp bir beytinin ma'nâsın istisfâr kılduk. Mevlânâ ma'nâ takrîride 'âciz bolup bu matla'ı bedîheten aytdı kim..."* (Sâdıki, 1328: 168). Mevlana Huşi ile yine tezkirede ismi geçen Suseni Beg arasındaki bir diyalog şöyle aktarılır: *"Bir kün Sûsenî Beg-i Türkmen ki ismi bu tezkirede mezkûrdur, zarâfet-güne sâ'âl aytmış kim mevlânâ bizni niçe künde sünnî ite algaysen. Cevâbıda aytmış kim siz kâbilsengiz bir haftagaça o yanglığ kılğay min kim bir arşun belki ziyâde kuyrukungiz bolğay."* (Sâdıki, 1328: 248). Mevlana Selami maddesinde şair ile Hazini arasında şair meclisinde geçen karşılıklı şiir okuma şöyle anlatılır: *"Kazâra bir kün bir cemâ'at-ı şu'arâ birle husûsâ Mevlânâ Hazînî-i Cîlânî kim ismi bu muhtasarda mezkûr erür, şâ'irâne sohbet tutar erdik. Güzer-i kâfiyede Mevlânâ Selâmî dâhil bolup eboâb-ı dahl-ı şî'rni meftûh kıla başladı. Hazînî ta'accüb yüzidin aytdı kim şâ'ir misiz, sizge kim dirler? Aytdı kim belî meşhûr ebyâtımız bar. Cevâbıda aytdı kim küstâhlık bolmasa felâketingiz kanı? Ashâb-ı şikifte boldılar. Mevlânâ-i müşâriin ileyhga tefâvüt kıla almadı. Uyatı bolmaduğdın şî'r okumak başladı."* (Sâdıki, 1328: 279).

3.2.4.1. Edebi Meclis Mensubu Olma

Geçmişten günümüze kadar Türk devlet geleneği içerisinde hüner sahibi olan sanat erbabı her daim gözetilmiş ve desteklenmiştir. Anadolu sahasında yazılan tezkirelerin ilkinden başlamak suretiyle hükümdarların bu hamilik vasfından her zaman bahsedilmiştir. Devlet büyüklerinin ya da devrin önde gelen şahsiyetlerinin bu girişimi ister istemez genelde sanatçılar özelde ise şairlerin bir araya gelerek sanatlarını icra edebilecekleri tezkirecilerin deyimiyle söz meclislerinin meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Mecma'ü'l-havâs'ta da şairlerin birbirlerini sınadıkları ve bir anlamda yeni şairlerin de yetişmesine olanak sağlayan bu tür şiir meclislerinden sıkça bahsedilir. Muhammed Mirek maddesinde dolaylı olarak Şah'ın şiir meclisinden bahsedilerek şairin eşsiz olduğu söylenir. *"Şâh-ı cennet-mekânıng dârü'l-inşâsıda emsâl ü akrânıga sibkât tutar erdi."* (Sâdıki, 1328: 48). Mevlana Penahi maddesinde şairin devrin ileri gelen ailelerinden birine mensubiyeti olduğu bu nedenle şair meclislerinin kurulmasına da öncülük ettiği vurgulanır. *"Ol hem Hemedânlığdur ve ol vilâyetning köp kişisi Hâce Mîrim Beg-i Gilânter oğludur. Vâkı'â yahşî hânûvâde erürler. Erbâb-ı fehm ve ashâb-ı tab'nı ri'âyet kulurlar erdi ve ekser evkât şu'arâ anglarınıng silsileleride bolur erdiler."* (Sâdıki, 1328: 275). Sâdıki, Muhammed Beg Amani maddesinde şairin Yezd valisi olduğu esnada meclisine şiir okumak için kendisini de davet ettiğini belirtir. *"Dârü'l-ibâde-i Yezd'de hâkim erdiler. Gâhî iltifât kılup ayttukları eş'âr istimâ' için bu hakîrni meclisleriga taleb kılur erdiler."* (Sâdıki, 1328: 37). Şiir meclislerinin şiiri ve şairi himaye etme misyonu dışında yine şairlerin şiirlerindeki maharetlerini test etme ve çoğu defa onları sınanan bir fonksiyonlarının da olduğu göz ardı edilmemelidir. Bikes-i Şirazi

maddesinde Mevlana Gazali-i Meşhedî'nin Şiraz'a geldiği esnada şiir erbabı tarafından imtihana çekildiği ifade edilir. *"Mevlânâ Gazalî-i Meşhedî Şîrâzga barganda erbâb-ı nazm imtihan kıla almak için bir gazel tarh kılurlar. Gazeli hicvide bu kıt'ası köp meşhûr boldı."* (Sâdıkî, 1328: 307). Mevlana Sayrafi-i Kur ise Tebriz'de kurulan şair meclisinin melikü's-şu'arası olduğundan meclise yeni katılan şairler onun sanatsal değerlendirmesine tabi tutulur. *"Tebrizliğdur. Meydânda keşti-gâh mukabeleside sarrâflığa meşgûl erdi. Bir gözi ma'yûb erdi. Erbâb-ı nazm hem ol yerde mecma' kılup şî'r hengâmesin germ kılur erdiler. Mevlânâ bâ-vüçûd-ı 'adem-i isti'dâd bu cihetdin özige melikü's-şu'aralık karâr birür erdi. Bir garîb şâ'ir kelse mevlânâ-yı müşâriin ileyh pâ-yı tahtıda râh-âverdin ashâbga keçürür erdi."* (Sâdıkî, 1328: 279).

3.2.5. Eseri Bakımından Şair

3.2.5.1. Eserin Adı, Türü, Miktarı, Telif-Tercüme Oluşu

Tezkirelerin esas bahis konusu olan şair dışında tezkirecilerin haklarında bilgi vererek çeşitli değerlendirmelerde buldukları bir diğer öge ise şairin sanatçı kimliğini aksettiren eseri ya da eserleridir. Eserle ilgili bilgi verilirken eseri oluşturan şiirlerin bir arada bulunup bulunmadığı, şiirlerin miktarı ve şiirlerin yazıldıkları nazım şekilleri hakkında bilgi verilir. Ayrıca şairin kaleme aldığı eserlerin türleriyle ilgili de bilgi verilir. Mecma'ü'l-havâs'ta eserleri hakkında en detaylı bilgi verilen şair Fuzulî'dir. Şairin yazdığı eserlerin hem türü hakkında hem de şiirlerinin miktarıyla ilgili bilgi verilmiştir. *"Fi'l-vâki' hiç kişige bu isti'dâd sa'âdeti el birmeyüpdür kim Türkî vü Fârsî vü 'Arabî kelâmıga bu yanglığ kâdir bolgay. Türkîce dîvân gazel ve kasâyid ve Şâh ü Gedâ ve Leylâ vü Mecnûn ve Münâzara-i Beng ü Bâde ve ravza itmâmıga yitkürüpdür. Fârsîce dîvân, gazel ve kasâyid ve Rind ü Zâhid ve Sihhat u Maraz merkûm kılupdur. 'Arabîce dîvân, gazel ve kasâyid bitüpdür. Tahmînen otuz min beyt eş'ârı bar kim bu hakîr öz hattı birle mütâla'a kıldum."* (Sâdıkî, 1328: 102).

Divan sahibi şairlerin divanlarını tamamlayıp tamamlayamadıkları ve kaç tane divanlarının olduğu ile ilgili bilgi verilir. Pir Kuli Beg divanını tamamlayan şairlerdendir. *"Şî'r hem aytur. Dîvân itmâmıga muvaffak bolupdur."* (Sâdıkî, 1328: 128). Mir Eşki'nin iki divanı vardır. *"Bir dîvânı tardü'l-'aks bitüp iki dîvân bile müsâbâhât kılur erdi."* (Sâdıkî, 1328: 77). Suseni Beg divanını tamamlayamadan vefat etmiştir. *"Dîvânı nâ-tamâm kalup belde-i tayyibe-i Hemedân'da 'âlemga vedâ' kıldı."* (Sâdıkî, 1328: 118). Divan sahibi şairler dışında tezkirede mesnevi yazan şairler de önemli yer tutar. Mevlana Helaki mesnevi yazan şairlerdendir. *"Şevk u Zevk atlık bir kitâb aytdı ve âlâ bir bitdin özge kim hevâ bürûdeti ve kar kesreti bâbıda aytupdur. Hiç beyti meşhûr bolmadı ve ol beyt budur kim..."* (Sâdıkî, 1328: 172). Bazı şairlerin ise muhtasar eser sahibi olmadıkları ve sadece şiir yazdıkları bilgisine yer verilir. Dure Beg maddesinde, *"Türkî vü Fârsî eş'ârı bar. Bir turfe gazel aytupdur."* (Sâdıkî, 1328: 122). Çok sık olmamakla birlikte şairlerin yazmış oldukları şiirlerin miktarları hakkında da bilgi verilir. Mevlana Zamiri maddesinde *"Yüz min beyt eş'ârı bar."* (Sâdıkî, 1328: 136). Naziki-i Nihavendî'nin ise yazdığı şiirlerin miktarı yerine kitap sayısına değinilir. *"Turfe-râk bu kim altmış bir kitâb tasnîf kılupdur."* (Sâdıkî, 1328: 302). Şairlerin maharet gösterdikleri nazım şekilleri hakkında da okuyucu bilgilendirilir. İbrahim Beg çoğunlukla rubai yazan şairlerdendir. *"Yahşi nivîsendedür. Şî'rde rubâ'îga artuk iştigâl körgüzür."* (Sâdıkî 1328: 264). Sâdıkî'ye göre Mir Ali'nin kıt'aları takdire şayandır. *"Yahşi kıt'a ve kitâblar ol 'azîzdin mülâhaza kıla aldık ve âlâ bir kıt'anı kim öz şî'ri hâlisi ermiş ol yanglığ merkûm kılmış erdi."* (Sâdıkî, 1328: 89). Klasik şiirin nazım şekilleri dışında Mecma'ü'l-havâs'ta Muhammed Beg maddesinde şairin halk edebiyatı nazım şekillerinden varsağıyla yazdığı bir şiirine de yer verilmiştir. *"Gâlibâ kim anglarning sebab-i icâdı bu ermiş kim varsağı revişlerin has bu varsakısı köp meşhûrdur kim..."* (Sâdıkî, 1328: 129).

Sonuç

Ali Şir Nevayî'nin Mecalîsü'n-nefâis tezkiresinden sonra Çağatay Türkçesiyle yazılmış ikinci ve son tezkire olma özelliği taşıyan Mecma'ü'l-havâs yazıldığı coğrafya itibarıyla sadece İran'da yaşayan şairleri değil Safevilere komşu olan Özbek, Osmanlı ve Babür devletlerinde yaşayan şairler hakkında da bilgi vermiştir. Sâdıkî, şairlerin fiziksel özellikleri, sanatçı kimlikleri, karakter yapıları gibi özellikleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Kimi

zaman olumlu bir tavır takınan tezkireci kimi zaman da olumsuz bir tavır takınmıştır. Sâdikî, şairlerin hem kendileri hem de eserleriyle ilgili bilgi verirken bu bilgilerin önemli bir kısmını seyahatleri esnasında birebir görüşerek tanıştığı şairlerden derleme fırsatı bulmuştur. Bu yüzden şairlerle ilgili yapılan değerlendirmelerin önemli bir kısmı objektif bakış açısıyla yazılmıştır. Şairlerle ilgili bilgi temininin mümkün olmadığı durumlarda ise tezkirecilerin önemli bir kısmının yaptığı gibi Sâdikî de şair hakkında malumat sahibi olan üçüncü kişilerin bilgisine ya da toplumda varolan malumata müracaat etmiştir.

KAYNAKÇA

- ÇAPAN, Pervin (1993). 18. Y.Y. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇINARCI, Mehmet Nuri (2012). "Sâdikî-i Efsâr'ın Tebriz Milli Kütüphanesindeki Külliyyatı ve Türkçe Manzumeleri", *Turkish Studies*, Summer 2012, Volume 7/3, p. 813-835.
- ÇINARCI, Mehmet Nuri (2014). "Herat Ekolü Tezkirelerinden XVI. Yüzyıl Şu'ara Tezkirelerine Şairlerle İlgili Bilgi Edinme Kaynakları", *Turkish Studies*, Winter 2014, Volume 9/3, p. 507-540.
- ECKMANN, Janos (1988). *Çağatayca El Kitabı*, (Haz. Günay Karaağaç), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1923). *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, C. 2, Bakü: Azer Neşr.
- GANDJEİ, Turhan (1971). Sâdikî-i Efsârın Türkçe Şiirleri, *Türkiyat Mecmuası*, C. XVI. s. 19-26, İstanbul.
- KARTAL, Ahmet (2008). "Sâdikî'nin Mecma'ü'l-havâs Tezkiresi ve Onda Yer Alan Anadolu Şairler", *Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- İPEKTEN, Haluk (1988). *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'ara Tezkireleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İSEN, Mustafa (2010). "XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılarda Biyografi Geleneği", *Tezkireden Biyografiye*, Ankara: Kapı Yayınları.
- KILIÇ, Filiz (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MUHAMMED Avfi ((1906). *Lubabu'l-elbâb*, C.1, (Printed By. Edward Browne and Mirza Muhammad of Qazvin), Brill-Leyden.
- SÂDİKÎ-İ Kitâbdâr (1328). *Mecma'ü'l-havâs* (Haz. Abdurresul Hayyâmpûr), Tebriz: Çaphane-i Ahter-i Şimal.
- SÂM Mîrzâ Safevî (1346). *Tuhfe-i Sâmi* (Tashîh ü Mukaddime Ez-Rükneddin Hümâyûn Ferruh), Tahran.
- TERBİYET, Muhammed Ali (1391). *Dânişmendân-ı Âzerbaycân*, Tebriz: Neşr-i Ahter.
- TOLASA, Harun (2002). *Sehî, Latîf ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.